

# A a

---

## **a posteriori** (*a posteriori*)

**sonsal. deney sonrası.** Deneyimle kazanılan; deneyden sonra gelen; deneye ve olgulara dayanan; deneyimden önce var olmayan. Tecrübeden önce zihinde mevcut olmayan, tecrübe ile kazanılan bilgiye de **a posteriori bilgi** denir.

## **a posteriori bilgi** (*a posteriori knowledge*) *bkz.* **a posteriori**.

## **a priori** (*a priori*)

**deney öncesi. önsel.** Hem zaman, hem de mantıksal açıdan deneyimden önce gelen. Deneyimden önce zihinde varolduğu, zaman ve mekana göre değişmediği kabul edilen ve doğrudan akla dayandırılan bilgiye de **a priori bilgi** denir.

## **a priori bilgi** (*a priori knowledge*) *bkz.* **a priori**.

## **abluka** (*blockade*)

Ülkeler arasında siyasal ger-

ginliğin tırmadığı bunalım dönemlerinde, özellikle de savaş zamanlarında, savaşa taraf devlet ya da devletlerce düşman ülke kıyılarına, ülkenin belirli bir bölgesi veya tümüne; uçak, gemi ve kara taşıma araçlarının giriş çıkışlarını önlemek, sözkonusu ülkeye yardım ve ikmal malzemesi sevkiyatını kesmek ve böylelikle o ülkenin direnme gücünü kırmak amacıyla kârada, denizde veya havada alınan tedbirlerin tümü. Abluka askerlere veya askeri hedeflere yönelik olabileceği gibi, sivil halkın gıda ve kaynak teminini engellemek amacına yönelik de olabilir.

## **acı** (*pain*)

Bir isteğin karşılanmamasının, arzulanan bir sonuca ulaşamamanın veya istenmeyen muamele ya da durumlara maruz kalmanın verdiği sıkıntı. *bkz.* **haz.**

**acyo kuramı** (*agio theory*)

Faizin, bugün elde bulunan bir malın gelecekte elde edilecek benzer bir malla mübadelesinden doğacak farka eşit olduğunu savunan kuram. Avusturya'lı iktisatçı *Böhm Bawerk*'in faiz kuramı olarak da bilinen *acyo kuramına* göre, insanlar iktisadi, sosyal, psikolojik veya başka nedenlerle bugün elde edilebilecek olanı, gelecekte elde edilmesi muhtemel olana tercih ederler. İnsanların bu tercih farklarını ortadan kaldırmak için ödedikleri bedele de **faiz** denir.

**açığa harcama** (*deficit spending*)

İşsizliği azaltmak, ekonomiyi canlandırmak ve benzeri çeşitli amaçlarla kamu harcamalarını kamu gelirlerini aşacak, dolayısıyla bütçe açığıyla sonuçlanacak biçimde bilerek artırılması; kaynağı hazır olmayan harcamalar yapma. *bkz.* **açık finansmanı**.

**açık artırma** (*open bidding*)

**mezat. müzayedede.** Satılmak istenen bir mal veya eşyanın birden fazla alıcı karşısında gerçekleştirilen açık rekabet sonucunda, en yüksek fiyatı verene satılması.

**açık bono** (*blank promissory note*)

*bkz.* **bono.**

**açık bütçe** (*open budget*)

Devlet bütçesinde, gelecek mali yıl için öngörülen masrafların, beklenen gelirler tarafından daha yüksek olması durumu. Öngörülen harcama düzeyi öngörülen gelir düzeyini aşan bütçe.

**açık eksiltme** (*dutch auction*)

Bir mal veya eşyanın, birden çok satıcıdan teklif alınmak suretiyle, satıcılar arasındaki rekabeti uyararak, mümkün olan en düşük fiyatla satın alınması.

**açık finansmanı** (*deficit financing*)

Gelirler ile istihdam düzeyini artırmak, ekonomik faaliyetleri canlandırmak ve ekonomiyi genişleme eğilimlerinin artmasını sağlamak gibi amaçlarla, kamu harcamalarının gelirleri aşacak şekilde bilinçli olarak artırılması sonucu ortaya çıkan kamu finansman açığının, doğrudan para basımı veya iç borçlanma yoluyla karşılanması.

**açık işlev** (*manifest function*)

*bkz.* **işlev.**

**açık işsizlik** (*open unemployment*)

*bkz.* **işsizlik.**

**açık kamuoyu** (*public opinion*)

Bir toplumdaki bireylerin başkalarına açıkladıkları tercihlerin oluşturduğu genel

anlayış. (T. Kuran) *bkz.* açık tercih, saklı tercih, tercih çarpıtması.

**açık kapı politikası** (*open door policy*)

1. Bir ülkenin başka ülkelere kendi pazarlarında serbestçe ticaret yapma hakkı vermesi. 2. Bir ülkenin dış ilişkileri bakımından tek bir ülkeye değil, birden çok ülkeye bağımlı hale getirilmesi. 3. 19. yüzyılın başlarında Güney Asya'da meydana gelen siyasal yeniden yapılanmada, ABD ve diğer Batı ülkelerinin Çin'deki çıkarlarını dengeli bir biçimde koruyabilmek doğrultusunda geliştirdikleri siyaset. Buna göre, eskiden olduğu gibi Çin, gelişmiş ülkelerden sadece birisinin sömürgesi olmayacak, bütün ülkeler Çin pazarlarından eşit şekilde yararlanabilecek, birbirleriyle rekabet edebileceklerdir. Açık kapı politikası kavramı siyaset literatürüne bu uygulamadan sonra girmiştir.

**açık kredi** (*open credit*)

Bankalar veya finans kurumları tarafından, ticari itibarlarına ve imzalarına güvenilerek, herhangi bir teminat alınmadan gerçek veya tüzel kişilere açılan kredi.

**açık maliyet** (*explicit cost*)

Bir üreticinin piyasadan satın alarak kullandığı faktörlere yaptığı ödemelerin toplamı. *bkz.* maliyet, örtük maliyet.

**açık piyasa işlemleri** (*open market operations*)

Sermaye piyasasının gelişmiş olduğu ekonomilerde kullanılan en etkin para politikası araçlarının başında gelen ve ekonomiyi canlandırmak veya piyasadaki enflasyonist eğilimi dizginlemek amacıyla, merkez bankasının piyasadaki para miktarını artırma veya azaltmaya, kısaca para arzını kontrol altında tutmaya yönelik olarak hazine bonusu, devlet tahvili, hisse senedi ya da döviz alım-satımı yapması gibi işlemler. Birinci durumda, merkez bankası piyasadan menkul kıymet satın alarak karşılığında piyasaya para sürer; piyasanın nakit gereksiniminin karşılanmasıyla toplam talebin genişlemesi ve ekonominin canlanması beklenir. İkinci durumda ise, birincisinin tersine merkez bankası menkul değer satarak piyasadan para çeker; bu yolla satınalma gücünün düşmesi, toplam talebin daralması ve sonuçta enflasyonist eğilimin kırılması beklenir.

**açık poliçe** (*blank bill*)

*bkz.* poliçe.

**açık tanım** (*explicit definition*)

Detaylı ve karmaşık tanımlamanın yerine, kolay anlaşılabilir ve içerdiği unsurların her birinin bilinen karşılığı olan tanım.

**açık tercih** (*public preference*)

Bir toplumdaki bireylerin başkalarına açıkladıkları tercihler. Kişiler tercihlerini olduğu gibi açıklamaları halinde kınanma, baskı veya ceza göreceklarini hissettiklerinde, veya tercihlerini olduğundan farklı biçimde ifade ettiklerinde ödüllendirileceklerini gördüklerinde gerçek tercihlerini açıklamayabilirler. (*T. Kuran*) *bkz.* saklı tercih, açık kamuoyu, saklı kamuoyu, tercih çarpıtması.

**açık toplum** (*open society*)

1. Toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda tam serbestliğin sözkonusu olduğu, devletin denetim gücünün ve ideolojik baskının tamamen kaldırıldığı veya en aza indirildiği toplum. 2. Ülke sınırları içerisinde yaşayan herkesin aynı yasalara tabi olduğu, fikir akışının ve sosyal hareketliliğin yasal düzenlemelerle hiç bir şekilde

engellenmediği toplum.

**açık uçlu soru** (*open - ended question*)

Cevap alanı sınırlanmamış, aralarından bir veya birkaçını seçme zorunluluğu olan **seçenekler** sunmayan, cevaplayacak kişiye istediği cevabı verme imkânı tanıyan soru.

**açıklama** (*explanation*)

İçdüzen ve anlam bütünlüğü olan bir sistem içerisinde, bulunduğu varsayılan öğeler kullanılarak, bilinmeyenlerin, sözkonusu anlam bütünlüğündeki yerlerinin gösterilmesi yoluyla bilinebilir duruma getirilmesi. Bu çerçevede, bir işaretin, sembol veya kelimenin dil içindeki anlamının belirtilmesine **semantik açıklama**; bir olay veya olgunun meydana geldiği yahut içinde yer aldığı sistemin diğer birimleriyle olan ilişkilerinin gösterilmesine **yapısal açıklama**; yapı veya sistem içindeki öğelerin **işlevlerinin** belirtilmesine **işlevsel açıklama**; olay ya da olgular arasında belirli, somut sebep-sonuç ilişkileri kurulması yoluyla yapılan açıklamaya **nedensel açıklama**; bir olay ya da olgunun ortaya çıkışıyla ilişkisi olduğu sanılan, ancak bu ilişkinin niteliği veya katkı düzeyi ölçülemeyen değişkenlerin, sözkonusu

su olay veya olguyla anlam-  
sal olarak irtibatlandırılması-  
na **anlamsal açıklama**; bir  
bilinmeyenin mantık kural-  
larına bağlı kalınarak bilinir  
hale getirilmesine de **man-  
tıksal açıklama** denir.

**açıklık politikası** (*glasnost*)  
*bkz.* glasnost.

**açıkoturum** (*panel*)

**panel.** Toplumun büyük ço-  
ğunluğunu ilgilendiren ve  
üzerinde fikirbirliğine varıl-  
masında yarar umulan belirli  
bir konunun, birden fazla ko-  
nuşmacı tarafından dinleyici-  
ler önünde tartışıldığı toplan-  
tı. Türkçe’de panel olarak da  
anılmakta olan *açıkoturum*da,  
bir çok konuşmacı tarafından  
tek bir konu tartışılabilir  
gibi, birbiriyle ilişkili, bir büt-  
tünün parçaları niteliğindeki  
farklı konular da tartışılabilir.

**ad hoc** (*ad hoc*)

“Amaca yönelik” anlamına  
gelen Latince terim.

**ad hoc hipotez** (*ad hoc hypothesis*)  
*bkz.* geçici hipotez.

**adalet** (*justice*)

1. Şeylerin yerli yerine kon-  
ması. Her şeyin olması gerek-  
tiği yerde bulunması. 2. Hak-  
lı ile haksızın ayırt edilme-  
si; haklıya hakkının verilme-  
si; kişilerin hak ettikleri şeye

sahip olabilmeleri. 3. Kendi-  
ne ait olan alanda, kendi mül-  
künde tasarrufta bulunmak;  
başkasının hakkına tecavüz  
etmemek.

**adaletsiz gelir dağılımı** (*unequal  
/uneven distribution of income*)  
*bkz.* gelir dağılımı.

**adam kayırmacılık** (*nepotism*)

**dayıcılık. nepotizm.** Eğitim  
durumları ve yapacakları işin  
gerektirdiği niteliklere sahip  
olup olmadıklarına bakılmak-  
sızın yöneticilerin eş, dost,  
akraba ve yakınlarının dev-  
let işine alınmalarının, yaygın  
olarak ve meşru görülerek ya-  
pıldığı yönetim. Tanıdık kişi-  
lere avantaj sağlama, öncelik  
tanıma, kamu imkânlarından  
yararlandırma politikası.

**adaptasyon** (*adaptation*)

1. **uyum.** Kendini yeni bir  
duruma uydurma. Organiz-  
manın varlığını devam ettir-  
ebilmek için çevreye ve de-  
ğişen şartlara uyum sağlama-  
sı, kendisini yeni duruma uy-  
durması. 2. Bir yabancı ede-  
bi ürünün, içeriği korunarak  
yerli literatüre aktarılması.

**adcılık** (*nominalism*)

Düşüncenin temelini oluşturan  
soyut kavramların **tikel**  
bir gerçekliğin adına karşılık  
geldiğini ve bu yüzden felse-

fenin **tikel** bir gerçekliğe te-  
kabül etmeyen güzellik, be-  
yazlık gibi soyut kavramlar  
ve bunlarla ilgili sorunlarla  
uğraşmaması gerektiğini ileri  
süren felsefi görüş.

### adem-i merkezîyet

(*decentralization*) *bkz.* yerin-  
den yönetim.

### adi şirket (*ordinary partnership*)

Tüzel kişiliğe sahip olmayan,  
bir sermaye şirketi niteliği ta-  
şımayan, iflas hükümlerine  
tabi olmayan ve ticaret oda-  
sına kaydı gerekmeyen, faali-  
yetleri daha ziyade kişisel bil-  
gi ve beceriye dayanan, bir-  
den fazla gerçek kişinin ku-  
rup işletebildiği ortaklık.

### adil gelir dağılımı (*equal/even distribution of income*) *bkz.* ge- lir dağılımı.

### adlayıcı ölçek (*nominal scale*) *bkz.* ölçek, nominal ölçek.

### aforizma (*aphorism*)

Bir konu, tema veya düşün-  
cenin özünü çok kısa olarak  
özetleyen ifade.

### agnostisizm (*agnosticism*) *bkz.* bilinemezcilik.

### ağa (*landlord*)

1. **toprak ağası.** Topraksız ya  
da az topraklı köylüyü arazi-  
sinde ortakçı veya yarıcı ola-  
rak çalıştıran ve borçlandırma

yoluyla köylüyü daima kendi-  
sine bağımlı hale getiren top-  
rak sahibi. 2. Osmanlı Dev-  
letinin çözülme döneminden  
itibaren ortaya çıkan ve di-  
ğer imtiyazlar yanında toprak  
mülkiyetini de elde ederek bu  
yolla sağladığı gücü gayri-res-  
mi yerel otorite olarak kulla-  
nan kişilerin genel adı.

### ağır sanayi (*heavy industry*)

Ekonominin ihtiyaç duydu-  
ğu temel girdilerin, diğer sa-  
nayilerin kurulup işlemlerini  
sağlayan makine, teçhizat ve  
ara girdilerin üretildiği sanayi  
dahı.

### ağızcıl dönem (*oral stage*)

Freud'a göre çocuğun dış  
dünya ile ilişkilerinin geliş-  
mesinde ağız ve dudakları-  
nın merkezi bir rol oynadığı,  
bütün içgüdülerinin ağızda  
toplandığı gelişme evresi. *bkz.*  
fallik dönem, oral dönem.

### ağlatı (*tragedy*) *bkz.* trajedi.

### Ahd-i Atik (*Old Testament*)

Eski Sözleşme. Allah'ın pey-  
gamberler aracılığıyla gönder-  
diği, insanlara rehberlik ede-  
cek ilkeler içeren büyük kitap-  
ların en eskileri olan Tevrat ve  
Zeburlar. *bkz.* Ahd-i Cedit,  
Kur'an.

### Ahd-i Cedit (*New Testament*)

Yeni Sözleşme. Allah'ın in-

sanlara rehberlik etmek üzere kulları arasından seçip gönderdiği peygamberlere indirildiği büyük kitaplardan olan ve Hz. İsa'ya verilmiş olan İncil. bkz. Kur'an.

### ahlâkbilim (*ethics*)

**etik. ahlâk felsefesi.** İnsanın bireysel ve toplumsal ilişkilerini nasıl yönlendirmesi gerektiğini, iyi ve kötü söz veya davranışı belirleyecek ölçütlerin neler olabileceğini inceleyen bilim dalı.

### ahlâkçılık (*moralism*)

Her söz, eylem ve uygulamayı ahlâki kriterler çerçevesinde ele alan yaklaşım.

### ahlâki akılcılık (*ethical rationalism*)

Neyin iyi-kötü veya doğruyanlış olduğuna sadece akıl yoluyla karar verilebileceğini ileri süren görüş.

### ahlâki bireycilik (*ethical*

*individualism*) bkz. bireycilik.

### ahlâki değer (*moral value*)

Doğruluk, dürüstlük, cömertlik, yardımseverlik, hak ve adalet gibi büyük dinlerin hemen hepsinde paylaşılan ve bireylerde bulunması tavsiye edilen değerlerden her biri.

### ahlâki epistemoloji (*moral*

*epistemology*)

Nesnel ahlâki değerlerin olup

olmadığını, varsa bunların nasıl bilinebileceğini konu edinen disiplin.

### ahlâki görecelilik (*ethical relativism*)

Ahlâki norm veya değerlerin evrensel ölçütlerinin olmadığı, bu değer ve normların ancak grup içi standartlarla değerlendirilip anlaşılabilirliği, bu nedenle ahlâki değerlerin kişiden kişiye, gruptan gruba veya toplumdan topluma değişebileceğini savunan yaklaşım.

### ahlâki ilke (*moral principle*)

Bir düşünce, tavır veya eylemin ahlâki olup olmadığının ona bağlı olarak belirlendiği temel ifade veya yargı. Örneğin "yalan kötüdür," "dürüstlük iyidir" ifadeleri kendiliğinden doğru kabul edilen birer ahlâki ilkedirler.

### ahlâki tehlike (*moral hazard*)

En az iki tarafın bulunduğu bir işlemde, taraflardan birinin, karşı tarafın ahlâki ilkelere uygun davranışlarını, kendi bireysel kazancı lehine istismar etmesi durumu. Örneğin yardımseverlerin yardım faaliyetlerini artırmasının yardım talep edenlerin sayı ve talep ettikleri yardım miktarını artırması; kaza sigortası yaptıran kişilerin kaza yapmamak

için daha az dikkatli davranmaları. *bkz.* **ters seçim**.

### **ahlâki yargı** (*moral judgement*)

İnsan davranışları ve insanlararası ilişkilerin nasıl olması gerektiği konusunda ölçüler getiren, ahlâki ilkelere uymayan tutum, davranış ve eylemleri kötü; uyanları da iyi olarak niteleyen yargılardan her biri.

### **aile** (*family*)

Evlilik, süt veya kan bağı ile birbirine bağlı insanlardan oluşan ve toplumun temeli kabul edilen küçük toplumsal birim. Sanayileşme ile birlikte akrabalık bağlarının eski işlevlerini kaybetmesi, bunun sonucu olarak geleneksel **geniş aile** yapısının çözülmesi ile ortaya çıkan ve sadece anne, baba ve evlenmemiş çocukların birarada yaşaması esasına dayanan aile tipine **çekirdek aile** veya **dar aile**; anne, baba ve çocukların yanısıra büyükanne, büyükbaba, dayı, amca gibi yakınlardan biri veya birkaçını da içine alan aileye ise **geniş aile** denir.

### **aile sosyolojisi** (*sociology of family*)

Bir sosyal kurum olarak ailenin yapı, işlev ve tarihsel süreç içinde değişik toplumsal yapılardaki gelişim seyrini incelemeyi konu edinen disiplin.

### **aile terapisi** (*family therapy*)

Sosyal sorunların çözümünde odak noktası olarak toplumu veya bireyi değil aileyi alan, sorunların aile ilişkileri ve onların uzantılarına indirgenerek çözümlenmesine çalışan sorun çözme yöntemi.

### **ajitasyon** (*agitation*)

**1. tahrik.** Harekete geçirme, bir etkinlikte bulunmaya itme. **2.** Siyasal amaçlar doğrultusunda mevcut rejime karşı kitlesel düzeyde hoşnutsuzluk yaratarak, sosyal veya siyasal düzeni değiştirmek için aktif eylemlere yönlendirme çabası; bu amaca yönelik gerginliği tırmandırıcı nitelikteki söz veya eylemler.

### **akademik özerklik** (*academic autonomy*)

**1.** Sadece eğitimin niteliği bakımından değil, yönetim bakımından da eğitim kurumlarının dış denetim ve müdahalelerden, emrivakilerden bağımsız olması; müfredat programını kendisinin belirleyip, yönetim organlarını kendisinin seçebilmesi. **2.** Akademik ortamın, siyasal otoritenin tasarruf ve müdahalelerinden bağımsız olarak faaliyette bulunması.



**akademik özgürlük** (*academic freedom*)

Bir öğretim elemanının veya öğrencinin baskı, sansür ve korkudan uzak bir ortamda öğrenme ya da öğretme etkinliğini sürdürebilmesi.

**akıcılık** (*mobility*)

*bkz.* akışkanlık.

**akıl** (*reason/intellect*)

1. **us.** Kendiliğinden, doğuştan gelen, sonradan kazanılmayan zihinsel fonksiyonlar. 2. Deneyime biçim kazandıran önsel sentetik formların kaynağı. 3. İnsanı diğer canlılardan ayıran ve zihnin istikrarlı ve tutarlı çalışmasını sağlayan bir üst yeti.

**akıl çağı** (*age of reason*)

Batı düşüncesinde, sanattan siyasete, felsefeden bilime kadar her alanda, nihai kârar mercii ve en sağlıklı bilgi kaynağı olarak insan aklının esas alındığı düşünce ve yaklaşımların egemen olduğu, 17. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başı arasındaki dönem. *bkz.* aydınlanma çağı.

**akıl hastalığı** (*mental illness*)

İnsan aklının olağan işleyişini kaybetmesi biçiminde tezahür eden davranış bozukluğu.

**akılcı oy** (*rationalist vote*)

*bkz.* oy.

**akılcılaştırma** (*rationalization*)

*bkz.* mantığa büründürme.

**akılcılık** (*rationalism*)

**rasyonalizm. usçuluk.** İnsan zihninin işleyişinin bağlı olduğu kurallarla nesnel dünyaya egemen olan kuralların aynı olduğunu; bu nedenle, ancak aklın prensiplerine uygun düşünce yoluyla gerçek, sağlam ve güvenilir bilgilere ulaşılabileceğini ileri süren; bütün açıklamaların merkezine akli veya akli prensipleri yerleştiren yaklaşım. Buna göre, akla uygun olan gerçek, geçek olan da akla uygundur.

**akıldışı** (*irrasyonel*)

Bilinen ve kabul gören mantıksal muhakeme biçimine uymayan, mantık kurallarına uygun biçimde açıklanamayan tavır, davranış, eylem veya ifade.

**akım değişken** (*flow variable*)

Değeri belirli bir zaman aralığına bağlı olarak ölçülebilen değişken. Haftalık, aylık veya yıllık gelir gibi. *bkz.* stok değişken.

**akış çizelgesi** (*flow chart*)

Bir programın, düzeneğin veya oluşumun işleyiş biçiminin mantıksal bir sıra içinde gösterildiği sembolik şema.

**akışkanlık** (*mobility*)

**akıcılık.** Hareket serbestli-

ği. Yatay veya dikey farklı düzeyler arasında karşılıklı etkileşimde bulunabilme yeteneği.

### akışkanlık (*liquidity*)

*bkz.* likidite.

### akla uygun (*reasonable*)

makul. Geçerli veya kabul edilebilir mantık kurallarına uygun olan.

### akla yatkinlaştırma

(*rationalization*) *bkz.* mantığa büründürme.

### akli denge (*mental balance*)

İnsan zihninin, eşyayı kavrama, algılama, anlamlandırma, muhakeme etme, düşünme, ilişki kurma, yargıda bulunma gibi akli fonksiyonlarının normal biçimde işliyor olması durumu.

### akrabalık (*kinsship*)

Aynı soydan gelen veya evlilik ilişkisi ile birbirine bağlanan kişiler arasında oluşan sosyal yakınlık ilişkisi.

### akran grubu (*peer group*)

Aynı yaş, etnik grup veya meslekten olmanın sağladığı ortak referanslarla benzer tutum ve davranış gösteren bireyler topluluğu.

### akreditif (*letter of credit*)

1. Banka veya finans kurumlarının müşteri yararına tica-

ri işlemlerle ilgili kredi hesabı açtırmak üzere şubeleri veya muhabir kurumlarına gönderdikleri; kredinin konusu, müşterinin kimliği ve yürütülecek işlemlerin niteliğine ilişkin bilgileri içeren yazı. 2. Uluslararası ticarete, ihracatçının talimatı üzerine ithalata aracılık eden bankanın yabancı ülkedeki muhabir bankası nezdinde ihracatçı lehine açtığı, belirli süre ve koşullara bağlı itibar hesabı. Uluslararası ticarete en yaygın kullanılan ödeme biçimi olan akreditif, mal bedelinin kendisine ödeneceği konusunda ihracatçıya güvence sağlar. Tek yanlı ve istenildiği anda iptal edilebilir olan akreditife **dönülebilir akreditif**; istenildiğinde iptali mümkün olmayan akreditife **dönülemez akreditif**; sürekli ticari ilişki içinde bulunan ithalatçı ve ihracatçılarca kullanılan ve konulan hüküm uyarınca, akreditif tutarının kısmen ya da tamamen kullanılması durumunda kendiliğinden yenilenen akreditife de **döner akreditif** denir.

### aksi tesir tezi (*perversity thesis*)

*Albert O. Hirschman* tarafından geliştirilen ve değişime karşı çıkarların söylemleri-

ni kategorize eden üç tezdten biri. Buna göre değişime karşı olanlar toplumu belirli bir yöne itme girişiminin, eğer toplum bu girişime tepki verirse amaçlananın tersi sonuçlara yol açacağını iddia ederler. Örneğin fakirliği ortadan kaldırmak için yapılan sosyal yardım politikaları daha fazla yoksulun ortaya çıkmasına işçilerin durumunu iyileştirmek için uygulanan asgari ücret uygulamaları da daha fazla işsizlinin ortaya çıkmasına yol açar. *bkz.* **boşunalık tezi, tehlikeye atma tezi.**

#### aksiyoloji (*axiology*)

**değerbilim.** Genel değer teorisi çerçevesinde değerlerin anlam, özellik, kaynak ve çeşitleri ile değeri belirleyen ölçütleri, değerlerin birey ve toplum hayatındaki yer ve önemini inceleyen disiplin.

#### aksiyom (*axiom*)

**1. belit. önkanıt.** Bilgi üretim sürecinde doğruluğu ispat gerektirmeyecek kadar açık ve sorgulanamaz varsayılan ifade. **2.** Bir mantıksal sistemde, başka önermelerin üretilmesi için gerekli olan, yeni önermelerin üretilmesinde başlangıç noktası olarak alınan ve tanım gereği doğru kabul edilen öner-

me. *bkz.* **hipotez, varsayım, teorem.**

#### akt (*act*)

*bkz.* **edim.**

#### aktarım (*transference*)

Psikolojik tedavilerde, kişinin geçmişteki ilişkilerini, özellikle de çocukluğunda ana-babasıyla olan ilişkilerini yeniden yaşaması durumu; hastanın terapistte ruhsal yapısı üzerinde etkili olmuş tecrübe ve ilişkileri aktarması olayı.

#### aktif nüfus (*active population*)

*bkz.* **nüfus.**

#### aktif olmayan nüfus (*non-active population*) *bkz.* **nüfus.**

#### aktif para talebi (*effective demand for money*)

Bir ülkede belirli bir dönemde, muamele ve ihtiyat güdüsü ile talep edilen toplam para miktarı. Aktif para talebi ile gelir düzeyi arasında fonksiyonel bir ilişki olduğu ve gelir düzeyi yükseldikçe aktif para talebinin de artacağı kabul edilir.

#### aktifler (*assets*)

Bir ticari işletmenin sahip olduğu maddi ve gayri maddi iktisadi değerlerin tümü. İşletme bilançosunun sol tarafında yer alan aktifler, **dönen varlıklar** ve **duran varlık-**

lar olmak üzere iki ana grupta toplanır. Duran varlıklar, **bağlı değerler** ve **sabit değerlerden** oluşur. Nakdi değerler ile bilanço tarihini izleyen bir yıl içinde satılarak paraya çevrileceği veya kullanılarak tüketileceği varsayılan varlık kalemlerine (kasa, banka, alacaklar, stoklar, tahviller..) **döner değerler**; yine bilanço tarihini izleyen bir yıl içinde nakde çevrilmeyeceği düşünülen ya da bir yıldan uzun vadelere bağlanmış olan varlıklara **bağlı değerler**; orta ve uzun vadede sabit bulunacağı kabul edilen maddi (binalar, arsa ve araziler, makinalar..) ve gayri maddi (patent hakları, know-how..) iktisadi kıymetlere de **sabit değerler** denir.

#### aktör (*actor*)

Bir davranış, eylem veya işlemin kârar vericisi, ve yürütücüsü konumundaki birey veya kurum.

#### aktüel (*actual*)

*bkz.* edimsel.

#### alan araştırması (*area study*)

Bir olayın veya durumun, içinde yer aldığı bütünlükten koparılmadan ve doğallığını bozacak bir deneysel yaptırım uygulanmadan belirli, so-

mut örnekler özelinde incelenmesi.

#### alan çalışması (*fieldwork*)

İnsanların görüş, tutum ve davranışlarına ilişkin bilgi toplama amacıyla görüşme-konuşma, uzun süreli gözlem gibi veri toplama tekniği.

#### alan kuramı (*field theory*)

Sosyal psikolog K. *Levin* tarafından geliştirilen ve bireyin çevresindeki olaylarla etkileşiminin önemini vurgulayarak, davranışların, bireyin olumlu veya olumsuz olarak nitelendirdiği güçlerin bileşiminin sonucuna göre belirlendiğini savunan kuram.

#### alan örnekleme (*area sampling*)

*bkz.* örnekleme.

#### alan varsayımları (*domain*

*assumptions*)

Bir teori, model veya önermenin geçerli olduğu durumun sınırlarını belirlemeye yönelik varsayımlar. Örneğin, devletin denk bütçe durumunda vergi ve harcamaların ekonomiye etkilerini inceleme amacıyla devlet bütçesinin denk olduğunun (giderleri ile gelirlerinin birbirine eşit olduğunun) varsayılması. Bu varsayıma dayanarak varılan sonuçlar sadece devlet bütçesi denk olan ekonomiler

için geçerlidir, devlet bütçesi açık veya fazla veren ekonomiler için geçerli değildir. Böylece bu varsayım, teorinin hangi durumlar için geçerli olduğunu belirler. *bkz.* varsayım, ihmal edilebilirlik varsayımları, kolaylaştırıcı varsayımlar.

### aletçilik (*instrumentalism*)

*bkz.* araçsalcılık.

### algı dönüşümü (*conversion*)

Bireysel kavrayış süreci içerisinde, kişilere özgü özel deneyimler sonucu, algılama, anlama ve anlamlandırma biçimlerinde meydana gelen köklü dönüşüm. Örn. din, ideoloji veya paradigma değiştirmek. *bkz.* algı yanılması, varsanı.

### algı yanılması (*illusion*)

1. yanılısama. illüzyon. Çarpıtılmış algı veya zihin. Örn. Sihirbazların elçabukluğu ile yaptıkları oyunların izleyiciler tarafından olağanüstü ve çok değişik olarak algılanması. 2. Duyu uyarımlarının yanlış yorumlanması, bir nesnenin özellik veya niteliklerinin, duyu organlarının dolayımından geçerken değişime uğrayarak beyine, gerçekte olduğundan farklı olarak yansması. Örn. Yarım bardak su

içindeki bir çubuğun uzaktan kırılmış gibi gözükmesi, uzak mesafelerdeki cisimlerin olduğundan küçük olarak algılanması, köprüden suya bakan kişinin köprünün hareket ettiğini sanması. *bkz.* varsanı, algı dönüşümü. 3. Göreceli olarak daha güvenilir olduğu kabul edilen algılarla uyuşmayan algı.

### algıcılık (*perceptionism*)

İnsanın sadece zihinsel olanı değil, kendi dışında nesnel olanı da, olduğu gibi, doğru biçimde ve aracısız olarak kavrayabileceğini ileri süren yaklaşım.

### algılama (*perception*)

1. Duyu organları aracılığıyla olay, nesne ve ilişkileri birbirinden ayırt etme. 2. Duyu organlarını uyaran nesne, olay ve tepkilerin alınması, duyulanması, hissedilmesi yahut farkedilmesi.

### algoritma (*algorithm*)

Bir sorun veya problemin çözümünde, sonuca varmak için takip edilen bir dizi hesap aşamasından oluşan problem çözme tarzı.

### alım gücü (*purchasing power*)

*bkz.* satınalma gücü.

### alışkanlık (*habit*)

Bilince yansımadan tekrar-

lanan ve belli bir sürekliliği olan tepki, tavır ve davranışlar bütünü.

### alinasyon (*alienation*)

*bkz.* yabancılaşma.

### alivre işlemler (*time bargaining / short selling*)

Herhangi bir malın alım-satım anlaşması ile sözkonusu malın teslimi arasında belirli bir sürenin bulunduğu alım-satım işlemleri. Buna göre satıcı belli bir zaman sonra istenilen nitelikteki malı hazırlayacağını, alıcı da belirlenmiş fiyattan o malı satın alacağını taahhüt eder.

### Alman merkantilizmi

(*cameralism*) *bkz.* kameralizm.

### Alman Tarihçi Okulu

(*German Historical School*)

*bkz.* tarihçi okul.

### almaşık (*alternative*)

*bkz.* alternatif.

### alternatif (*alternative*)

1. **almaşık. seçenek.** Aralarında tercih yapılabilecek şeylerden her biri. 2. Bir sorun ya da soruya getirilen çözüm önerilerinden yahut verilebilecek cevaplardan her biri.

### alternatif maliyet (*opportunity cost*)

1. **vazgeçme maliyeti. fırsat maliyeti.** Kaynakları belirli bir amaç için kullanma-

nın, onları öteki en iyi alternatif kullanım alanından çekmiş olmakla kaybı göze alınan getiri veya kazanç miktarı ile ölçülen maliyeti. Alternatif kullanım alanları olan kaynak, bilgi, zaman, zihinsel veya fiziksel enerjinin belirli bir seçenek için kullanılmasının, vazgeçilen diğer seçeneklerin getirisi ile ölçülen maliyeti. **Örn.** Kitap okumanın alternatif maliyeti, o anda yapılabilecek top oynamak, gezmek, televizyon izlemek.. gibi alternatif etkinliklerden elde edilebilecek getiri veya faydaya sahip olamamaktır. Üniversite öğrencisi olmayı tercih etmenin fırsat maliyeti, çalışarak elde edilebilecek, ama öğrenci olmakla vazgeçilmiş olan muhtemel gelirdir. 2. İktisadi anlamda, kaynakların kıt olması dolayısıyla her şeyin aynı anda üretilmesinin mümkün olmaması, bu nedenle de kaynakların belirli bir A malının üretimine tahsis edilmesi durumunda üretiminden vazgeçilen bir B malının getirisi cinsinden maliyetine **üretim fırsat maliyeti**, sınırlı tüketici bütçesinin bir A malına harcanmakla tüketiminden vazgeçilen bir B malının kaybedilmiş faydası cinsinden ölçüsüne de **tüketi-**

min fırsat maliyeti denir.

**altın para standardı** (*gold standard*)

Ülkeler arasında altın ihraç ve ithalinin serbestliğini, yerel para birimlerinin altın cinsinden tanımlanmasını, altın alım-satımının sabit bir kur üzerinden yapılmasını böylece, her ülkenin kendi parasını altına göre sabit bir oran üzerinden değerlendirmesini ve dolayısıyla, ülkelerin paraları arasında da sabit bir kurun oluşmasını öngören, daha çok 19. yüzyılın ikinci yarısında kullanılıp 1930'lu yıllarda terkedilmiş olan dünya para sistemi.

**altkültür** (*subculture*)

İçinde yer aldıkları ekonomik, siyasal ve kültürel yapının temel değerlerine karşı olmamakla beraber, dil, etnik köken ve zihniyet benzerliği veya aynı bölgeden, aynı meslekten olma yahut benzer özel eğilimler taşıma gibi nedenlerle toplumun bütününden ayrıştırılabilir farklı bir kimliğe sahip olan kültür grupları.

**altruistik intihar** (*altruistic suicide*) bkz. intihar.

**altruizm** (*altruism*)  
bkz. diğerkâmlık.

**altyapı** (*infrastructure*)

1. Bir ülkedeki, yol, su, elektrik, konut ve kanalizasyon gibi kamu yararına kullanılan varlıklar. Altyapı kavramı, temel sağlık ve eğitim kurumlarıyla, zaman zaman, yetişkin insan gücünü de içerecek biçimde de kullanılmaktadır. 2. Tarihsel maddeciliğe göre, insanların bilinçlerinden bağımsız olarak varolup toplumun ekonomik yapısını oluşturan, hatta bilinç dahil her türlü maddi olmayan varlığın temelini teşkil eden üretim güçleri ile üretim güçlerinin gelişmişlik düzeyine teka-bül eden üretim ilişkilerinin tümü. bkz. üstyapı.

**amaçbilim** (*teleology*)

**teleoloji. erekbilim.** Sadece insan ve hayvan davranışlarının değil, evrendeki her olayın, değişimin veya hareketin belirli bir amacı gerçekleştir-meye yönelik olarak meydana geldiğini savunan felsefi disiplini.

**amaçsal etik** (*teleological ethics*)

ahlâki kuralların ve yükümlülüklerin, yol açtıkları veya açacakları sonuçlara göre belirlenmesi gerektiğini savunan ahlâk anlayışı. bkz. de-ontolojik etik.

### amaçsal evrim (*teleological evolution*)

Sonu nereye varacağı belli olan ve başlangıçtan itibaren bu amaca doğru gelişen evrim. *bkz.* evrim, sosyal evrim.

### amaçsal olmayan evrim (*non-teleological evolution*)

Güçlünün ve ortama uyum sağlayabilenin ayakta kaldığı, ortama uyum sağlayamayanların elendiği evrim sürecinin, önceden bilinebilen bir amaca doğru gelişmediğini, bu nedenle evrimsel sürecin nihai aşamasının başlangıçta hiçbir şekilde bilinemeyeceğini savunan evrim anlayışı. *bkz.* amaçsal evrim, evrim.

### ambargo (*embargo*)

Bir ülkeyi ekonomik veya siyasal açıdan zor duruma düşürmek; istenmeyen bazı kârar ya da uygulamalarından vazgeçirebilmek veya sözkonusu ülkeyi belirli kârarlara uymaya zorlamak vb. gibi amaçlarla, sözkonusu ülke ile siyasi-iktisadi bağlantısı olan ülkelerin, bu ülkeye yönelik mal ve hizmet alım-satımlarını engellemek üzere aldıkları önlemler. Bu çerçevede, ekonomik önlemleri öne çıkâran ambargoya **ekonomik ambarga**; diplomatik-siyasi yaptırımlar üzerinde yoğunla-

şan ambargoya da **siyasi ambargo** denir.

### amblem (*emblem*)

Herhangi bir kurum, fikir veya kavramı ifade eden sembol veya şekil.

### amiyane bilgi (*ordinary knowledge*)

Dış dünya ile olan ilişkilerden elde edilen, basit, tecrübeye dayalı, ancak açıklayıcı ve güvenilir olmayan yüzeysel bilgi.

### amnezi (*amnesia*)

*bkz.* hafıza kaybı.

### amoral (*amoral*)

ahlâk alanının dışında kaldığı için ahlâklı veya ahlâksız olarak nitelenemeyecek olan. Bebek ve akıl hastalarının davranışları. *bkz.* ahlâkdışı.

### amortisman (*depreciation*)

1. Üretim faaliyeti sonucunda, mal ve hizmet üretilirken, geçmiş dönemlerden devredilen sermaye donanımında meydana gelen aşınma ve eskimelerin para ile ifadesi; bu eskime veya yıpranmanın **gayri safi milli hasıladan** düşülen parasal değeri. 2. Fiziksel nedenlerle yıpranan, eskijen, teknolojiye ortaya çıkan yenilikler sonucu demode olabilen madde sabit kıymetlerin yıpranma veya aşınma payı olarak her yıl sözkonusu kıymetlerin de-



ğerleri üzerinden belirli oranlarda ayrılan karşılık. Maddî sabit kıymetin edinme maliyetini, ekonomik ömür adı verilen kullanım süresi içinde akılcı yöntemlerle, ticari işletmelerde dönem giderlerine, sınai işletmelerde de ürün maliyetlerine aktararak dağıtma işlemine **amortisman muhasebesi** denir.

### amortisman muhasebesi

(*depreciation accounting*)

*bkz.* amortisman.

### ana sözleşme (*main contract*)

Bir şirket, dernek, vakıf veya benzeri bir tüzel kişiliğin asıl amacını, faaliyet alanını, çalışma koşullarını, teşkilatlanma biçimini vs. düzenleyen temel yasal belge.

### anaerkillik (*matriarchy*)

*bkz.* anahanlık.

### anahanlık (*matriarchy*)

1. **matriarki.** Kadının hakim konumda olduğu, ilişkilerin kadın merkezli yürütüldüğü toplumsal örgütlenme biçimi.  
2. Ana egemenliğine dayanan, sosyal ilişkilerin düzenlenmesinde anayı esas alan, kadının siyasal görevler üstlendiği sosyal-hukuksal sistem.

### anakronizm (*anachronism*)

**tarih yanılıgısı.** Tarihsel olay veya durumların gerçek-

te meydana geldikleri tarihsel zamanın dışında, değişik zaman dilimlerinde gerçekleşmiş olan olay veya durumlarla birlikte düşünülmesi; tarihsel olarak farklı dönemlerde meydana gelmiş olan olayların aynı zaman diliminde meydana gelmiş gibi ele alınıp değerlendirilmesi.

### analitik Marksizm (*analytical Marxism*)

1980'li yıllardan itibaren marksist yaklaşımın tarihselci ve iktisadi belirlemci unsurlarını terkederek, metodolojik bireyci bir yaklaşımla bireylerin rasyonel tercihlerinin üzerine eleştirel nitelikli bir teori geliştirmeye çalışan düşünce akımı. *bkz.* metodolojik bireycilik.

### analitik önerme (*analytical proposition*)

Yüklemi, öznesinin dışında, ona ek olarak bir bildirimde bulunmayan önerme. **Örn.** *Cisimler yer kaplar* önermesinde *yer kaplamak*, cisim kavramında mündemiç olduğu, başka bir deyişle cisim kavramının tanımı içinde zaten yer aldığı için, cümlenin yüklemi, öznesi hakkında ayrı bir bilgi vermemektedir. Dolayısıyla bu cümle bir analitik önermedir. *bkz.* sentetik önerme, totoloji.

**analitik yöntem** (*analytical method*)

Bir iddia, teori veya problemi onu oluşturan parçalara ayırarak, bütünü kendisini meydana getiren unsurlara indirgeyerek inceleme. *bkz.* **sentetik yöntem.**

**analiz** (*analysis*)

*bkz.* **çözümleme.**

**analiz eğrisi** (*analysis curve*)

Bir olgunun belirli değişkenlerle ilişkisinin, çeşitli düzeylerde aldıkları değerlerin koordinat düzleminde işaretlenmesi sonucunda ortaya çıkan noktaların birleştirilmesi suretiyle sürekli bir çizgi halinde, grafiksel gösterimi.

**analoji** (*analogy*)

1. İki şey arasındaki benzerliğe dayanarak birisi ile ilgili yargıyı diğeri için de geçerli sayma. 2. Belirli öncüllerden hareketle, benzer olay ve olgular arasındaki sebep-sonuç ilişkilerinden de yararlanarak mantıksal sonuçlar elde etme yöntemi. *bkz.* **tasım, kıyas.**

**anamal** (*capital*)

*bkz.* **sermaye.**

**anamacılık** (*capitalism*)

*bkz.* **kapitalizm.**

**anarko-kapitalizm**

(*anarcho-capitalism*)

Aşırı piyasa savunuculuğu.

Devletin ekonomideki varlığını, bireylerin refahını azaltıcı ve onların rızalarına aykırı biçimde oluşan bir durum olarak tanımlayan, sağlık, savunma, adalet ve güvenlik hizmetlerinin bile özel sektör tarafından daha verimli ve sağlıklı yürütülebileceğini ileri süren Amerika kökenli bir iktisadi düşünce ekolü.

**anarşi** (*anarchy*)

Düzeni sağlayacak otoritenin olmaması veya otoritenin meşruluğunu kaybetmesi nedeniyle meydana gelen kargaşa ve düzensizlik.

**anarşist bilgi kuramı**

(*anarchistic theory of knowledge*)

Alternatif bilgi kaynakları üzerinde tam bir egemenlik kurarak bilimsel bilgiyi yegane sağlam bilgi kabul eden modernist epistemolojiye karşı çıkan; bilginin akıl, duyu, sezgi vb. çeşitli kaynaklardan beslenebileceğini, değişik bilgilenme yolları ile elde edilen bilgilerin bilimsel bilginin tahakkümünden kurtarılmaları gerektiğini; özellikle de bilimsel bilginin siyasi, askeri, hukuki vb. tek bir otoritenin emrine verilerek, genelde tüm insanlar, özelde de belirli toplumsal kesimler üzerinde bir baskı unsuru olarak kullanılı-

masına karşı çıkılması gerektiğini savunan görüş.

### anarşizm (*anarchism*)

1. **kural tanımazlık.** Her türlü kural ve otoriteye karşı olma. 2. Toplumların yöneticiler olmadan da var olabileceğini savunan siyasal felsefe. 3. Birey ve toplumun kurtuluşunun, ancak, bir çok olumsuzluğun kaynağı olduğu ileri sürülen devletin ortadan kaldırılmasıyla mümkün olacağını iddia eden görüş. 4. Otoriter bir devlet yönetimi ve yasalarını reddederek, bireylerin kendi ihtiyaçlarını istedikleri şekilde karşılayabilmeleri için kendi kendilerini organize etmeleri gerektiğini öne süren ideoloji.

### anasoyluluk (*matrilinearity*)

Miras hakkı ve soy zincirinin anne kanalıyla devam ettirilmesi. *bkz.* **babahanlık, anahanlık.**

### anayasa (*constitution*)

Bir devletin temel organları ve bunlar arasındaki ilişkileri, siyasal iktidarın oluşturulma biçimi ve topluma yayılmasıyla ilgili genel kuralları, özel ve tüzel kişilerin hak, sorumluluk ve devletle olan ilişkilerinin nitelik ve sınırlarını düzenleyen, çoğunlukla da yazılı

olan hukukî metin. **Kanunlarla** karşılaştırıldığında, onlar kadar kolay değiştirilebilen ve genel hükümler içeren anayasaya **esnek anayasa**; ayrıntılı ve değiştirilmesi kanunlardan daha zor ve hatta değiştirilmesinin hukuken mümkün olmadığı kayda bağlanmış hükümler içeren anayasaya da **katı anayasa** denir.

### anayasa mahkemesi

(*constitutional court*)

Kanun ve meclis içtüzüklerinin anayasaya uygunluğunu denetleyen; cumhurbaşkanının, bakanların, yargıtay, askeri yargıtay, yüksek hakimler kurulu, daniştay, sayıştay başkanı ve üyelerini, cumhuriyet başsavcısını, askeri yargıtay başsavcısını ve kendi üyelerini görevleri ile ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılayan ve ayrıca anayasayla verilen diğer görevleri de yapan, kârarları temyiz edilemeyen yüksek mahkeme.

### anayasal iktisat (*constitutional economics*)

Devlet ve bireyin siyasal hak ve özgürlüklerinin yanısıra devletin ekonomik hak, yetki, görev ve sorumluluklarıyla bireylerin ekonomik hak ve özgürlüklerinin de anayasal metinler çerçevesinde in-

celenmesini konu edinen ve devletin sadece siyasal değil, iktisadi etkinlik alanının da anayasal düzeyde sınırlanmasını öngören disiplin.

**anayasalcılık** (*constitutionalism*)  
*bkz.* meşrutiyet.

**androjen** (*androgyny*)

Hem erkek hem de dişi özelliklerini birlikte barındıran, çift cinsiyetli.

**angarya** (*forced labor*)

1. Bir işin birileri tarafından başka birilerine, bu kişilerin rızaları alınmadan, zorla yaptırılması; keyfi iş yüklemesi; bu şekilde yüklenen iş.  
2. Marksist ekonomi teorisine göre, feodal rejimde senyör ve kral tarafından istenen bir iş yükü olarak ortaya çıkan, **artı-ürün** elde etmenin tarihsel biçimlerinden biri.

**animizm** (*animism*)

1. **canruhçuluk, canlılık.** Doğanın bir bütün olarak ve her varlığın teker teker maddi varlığının ötesinde bir de ruha sahip olduğunu kabul eden görüş. *bkz.* ruhçuluk.  
2. Doğal olaylar, hayvanlar ya da doğada varolan başka nesnelere bir ruh izafe ederek bunlara tapınma temeline dayanan din anlayışı.

**anket** (*questionnaire*)

Bir araştırma çerçevesinde, kişilerin düşünce, görüş veya eğilimlerini tespit etmek amacıyla hazırlanmış soruların belli bir düzenlilik içinde yerleştirildiği soru kağıdı; bu şekilde bilgi toplama amaçlayan araştırma yöntemi.

**anketör** (*interviewer*)

Bilimsel araştırma amacına yönelik olarak sözlü veya yazılı olarak kişilerin görüşlerini, tutumlarını derleyen kişi.

**anlam** (*meaning*)

1. Bir kelimenin, sembolün, işaretin, anlatımın, teorisinin vs. taşıdığı bilişsel veya duygusal içerik. 2. İşaret ile işaret edilen arasındaki bağlantı.

**anlama** (*understanding*)

1. Olgu, bilgi veya süreçleri birbiriyle ilişkili olmaları yahut ilişkisizlikleri bakımından, öğeleri arasında anlam ilişkisi bulunan bir zihinsel çerçeveye oturtma. 2. Bir sembol, ifade ya da kavrama, kullanıldığı bağlama uygun bir anlam verme, veya ona yüklenmiş olan anlamı kavrama.

**anlamlılık** (*meaningfulness / significance*)

1. Bir şeyin anlam kavramı ile, ya da anlam kavramı dolayımından geçirilerek çö-

zümlenebilir olması. Bir nesne, bir işaret ya da bir önermenin bir anlam ifade edip etmemesi; söylenen bir şeyin anlamlı olup olmaması. 2. İstatistiksel anlamda bir deney veya gözlemden elde edilen sonuçların şansa bağlı olup olmaması. Buna göre, belirli işlemler sonunda şansa bağlanamayacağı tespit edilen sonuçlar anlamlı kabul edilir.

#### **anlamlılık testleri** (*significance tests*)

Uygulamalı ve örneklem yoluyla veri toplamaya dayalı araştırmalarda, örneklemden elde edilen sonuçların, örnekleme hatasından kaynaklanıp kaynaklanmadığını, bu sonuçların örneklemin temsil ettiği evreni yansıtmaya olasığını belirlemeye yarayan istatistik teknikleri.

#### **anlamsal açıklama** (*reasonable explanation*) bkz. **açıklama**.

#### **anlaşma** (*agreement*)

1. Devletler arasındaki teknik ve idari işleri düzenleyen, hükümet temsilcileri tarafından imzalanan ve **antlaşma**ya oranla daha az resmi olan belge. 2. Bir işin gerçekleşmesi, bir sorunun çözüme kavuşturulması veya bir sürecin düzenlenmesi amacıyla birden fazla tarafın belirli kurallar, ilkeler ve yaptırım-

lar üzerinde sözlü veya yazılı olarak uzlaşmaya varmaları. 3. İki veya daha fazla kişinin ya da tarafın, aralarında yapmış oldukları düşünce yahut amaç birliği. 4. Özellikle oligopol türü piyasalarda görülen, belirli bir sektör veya bir faaliyet dalında firmaların rekabeti azaltmak için, hukuki özerkliklerini koruyarak, ortak çaba sarfetmek üzere aralarında vardıkları uzlaşma.

#### **anlatı** (*narrative*)

Belirgin bir amacı, yöntemi ve mantıksal iç tutarlılığı olan ve içinde örtük veya açık biçimde bir kurtuluş reçetesi barındıran sosyal teori veya model. *bkz.* **söylem**, **kavramsal**, **meta-anlatı**.

#### **annelik** (*motherhood*)

Kadınların belirli şartlarda, ağırlıklı olarak da eş ve çocuk ilişkisinde sahip oldukları hak ve kendilerine yüklenen sorumlulukların tanımlandığı toplumsal ve biyolojik konum veya durum. *bkz.* **babalık**.

#### **anomali** (*anomaly*)

Genel kabul gören veya geçerli bulunan kural veya açıklama ile uyuşmayan durum veya fikir. **Örn.** Geçerli kabul edilen bilimsel açıklama-

lara uymayan deney sonuçları. *bkz.* **anormal.**

### anomi (*anomie*)

**1. kuralsızlık. normsuzluk.** Genellikle toplumsal geçiş dönemlerinde veya bir toplumun hızlı değişim geçiren kesimlerinde görülen ve varolan kuralların kişiler nezdindeki bağlayıcılıklarının kaybolması, buna karşılık yeni kuralların da eskilerinin yerine ikame edilecek kadar kabul görmemesi sonucu, kişilerin davranışlarını uyduracakları etkin toplumsal normların olmadığı, görelî normsuzluk durumu. (*E. Durkheim*) **2.** Bir toplumdaki mevcut kültürel değer ve sosyal amaçlar ile o toplumda yaşayan bireylerin sözkonusu amaç, değer ve kurallara uygun olarak davranma ve yaşama istekleri arasında belirgin bir farklılaşmanın ortaya çıkması sonucu toplumsal ilişkileri düzenleyen kural ve değerlerin aşınmasının doğurduğu karmaşa ve kuralsızlık durumu. *bkz.* **yabancılaşıma.**

**anomik intihar** (*anomic suicide*)  
*bkz.* **intihar.**

**anonim şirket** (*joint-stock company*)  
En az beş kişi tarafından kurulabilen, bir ticari unvana

sahip, esas sermayesi belirli ve paylara bölünmüş olan, borçlarından dolayı yalnız mal varlığıyla sorumlu bulunan ve ortakların sorumluluğu taahhüt etmiş oldukları sermaye paylarıyla sınırlı olan ticari şirket. Anonim şirketler **esas mukavelede** açıkça belirtilmek şartıyla, kanunen yasak olmayan her türlü iktisadi faaliyetle uğraşabilirler.

**anormal davranış** (*abnormal behavior*)

Belirli bir **sosyal bağlam** içinde yaş, cinsiyet ve statüsüne göre kendisinden beklenenin dışında, genel kabul ters bireysel davranış. Bu tür davranışların ruhsal nedenlerini inceleyen disipline de **anormal davranış psikolojisi** denir.

**anormal davranış psikolojisi**  
(*psychology of abnormal behavior*)  
*bkz.* **anormal davranış.**

**antagonizma** (*antagonism*)  
*bkz.* **hasımlık.**

**antant** (*entente*)

İki ya da daha fazla ülke arasında yapılan ve çok fazla yükümlülük getirmeyen zayıf bir bağdaşıklık.

**anti-** (*anti-*)

Karşıtlık bildiren önek. **Örn.**

antikapitalist, **antibilim**, antihumanizm, antidemokrat.

**antibilim** (*anti-science*)

Modern bilimin amaç, yöntem ve sonuçları ile açıklıyıcılık gücünü sorgulayan akım.

**antidoğacılık** (*anti-naturalism*)

Doğadaki süreçler ile insanların ilişkilerinin niteliğinin farklı olması nedeniyle bunların aynı bilimsel yaklaşım tarzı ile açıklanamayacağını savunan görüş. *bkz.* **doğacılık**.

**anti-liberalizm** (*anti-liberalism*)

Bireyci yaklaşımları sorgulayan ve en uygun sosyal veya siyasal düzenin, özgür bireylerin çıkarlarına uygun biçimde kurulan ve işleyen düzen olduğu fikrini eleştiren akım veya fikirlerin genel adı. *bkz.* **liberalizm**, **neo-liberalizm**.

**antinomi** (*antinomy*)

İki kural, önerme ya da kânun arasındaki zıtlık. İki ilkenin birbirlerini reddedecek biçimde çatışması. Terside de, kendisi de aynı ölçüde ispatlanmaya elverişli, dolayısıyla kesin çözümü mümkün olmayan çelişki.

**antiözcülük** (*anti-essentialism*)

Gerçekliği açıklarken veya anlam oluştururken, belirli özlere başvurma yaklaşımına

karşı çıkan felsefi görüş. *bkz.* **özcülük**, **postmodernizm**, **postyapısalcılık**, **temelcilik**, **antitemelcilik**.

**antisemitizm** (*antisemitism*)

**yahudi düşmanlığı**. Yahudiliğin özünde barındırdığı üstün ırk inancı nedeniyle yahudilere karşı düşmanca duygular besleme. Önceleri Museviliğe karşı beslenen dinsel tepki ve Musevilere karşı duyulan antipatinin, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ırkçı bir boyut kazanmaya başlayarak, özellikle de Almanya ve Avusturya'da, bu ülkelerde barınan diğer insanlara kıyasla çok iyi şartlar altında yaşayan yahudilere karşı, onları sosyal ve hukuki haklardan mahrum etmeye, hatta toplu kıyımlarına cevaz veren düşmanca bir tavra dönüşmesi.

**antitemelcilik** (*anti-foundationalism*)

Anlam ve açıklamaya nihai ve sorgulanamaz bir temel bulan görüşlere karşı çıkarak, temel kabul edilen her önerme veya inancın, bir başka önerme veya inançtan kaynaklandığını ileri sürerek mutlakçı açıklamaları sorgulayan yaklaşım. *bkz.* **temelcilik**, **özcülük**, **antiözcülük**, **postmodernizm**.

**antitez** (*antithesis*)

*bkz.* diyalektik mantık.

**antlaşma** (*treaty*)

Devletler arasında yazılı, uluslararası hukuk uyarınca yükümlülükler doğuran, varolan yükümlülükleri değiştiren veya sona erdiren bir istek birleşmesi; resmîyet ve bağlayıcılığı yüksek uzlaşma belgesi.

**antrepo rejimi** (*warehousing system*)

Vergiye tabi yabancı malların, ülke içinde ayrılmış bir yerde, vergi ödenmeksizin bir müddet alıkonmasını sağlayan sistem. Eşyanın bulunduğu yere **antrepo** adı verilir. Antrepoya konan eşya bir bakıma ulusal sınırlar dışında sayıldığından eşya antrepodan çıkarılıp ithal işlemine tabi tutulduğu takdirde vergiye konu olur.

**antropoloji** (*anthropology*)

**insanbilim.** İnsanın biyolojik olarak kökenini ve toplumlarının sosyo-kültürel gelişimlerini inceleyen bilim dalı. Toplumların kültürel kurum yapı ve değerlerini karşılaştırmalı olarak inceleyen antropoloji dalına **kültürel antropoloji**; insanların içinde yaşadığı coğrafi şartlar ile biyolojik yapıları arasındaki ilişkileri konu edinen disipline **fiziksel antropoloji**; toplulukların sos-

yal yapılarını inceleyen disipline **sosyal antropoloji**; değişik ırklarla ilgili anatomik bilgilerin biraraya getirilip sınıflandırılması ile uğraşan disipline de **antropometri** denir.

**antropometri** (*anthropometry*)

*bkz.* antropoloji.

**antropomorfi zm**

(*anthropomorphism*)

**1. insanbiçimcilik.** Evrene yahut insan dışındaki varlıklara insanın özellik ve sıfatlarını yükleyen, her nesnede hatta soyutlamada, insanda varolanlara benzer unsurlar bulup arada paralellikler kuran yaklaşım. **2. Tanrının, insandan daha güçlü ve yetkin olmakla birlikte, şekil ve nitelik açısından temelde insana benzediğini kabul eden felsefi görüş.** Tanrıyı insan suretinde tasavvur etme anlayışı.

**antroposentrisizm**

(*anthropocentrism*)

**1. insanmerkezcilik.** İnsanı evrenin merkezine yerleştiren, insana ait değerlerin evrenin işleyişinde merkezi bir konuma sahip olduğunu savunan ve varoluşu sadece insanın deneyimleriyle sınırlayan yaklaşım. İnsanı, tüm değerlerin referans kaynağı kabul etme anlayışı. **2. Evren-**



deki bütün varlık ve bu varlıklar arasındaki ilişkilerin, insanın bilgi, çıkar ve eğilimleri doğrultusunda kavranması, anlamlandırılması ve değerlendirilmesi.

### apolitik (*apolitical*)

**siyasal ilgisiz.** Siyasal görüş ve olaylardan habersiz ve onlara kayıtsız kalan.

### apolitizm (*apolitism*)

Siyasal kârar süreçlerine katılmaya, onları kullanarak belirli sonuçlar elde etmeye karşı olma tavrı.

### apoloji (*apology*)

1. Özür dileme, utanma, mahcup olma. 2. Bir düşünce veya fikrin savunusu.

### apriorizm (*apriorism*)

**önselcilik.** Duyu bilgileri olmaksızın, insan zihninin önsel olarak sahip olduğu özellikler nedeniyle doğru ve geçerli bilgi üretebileceğini savunan yaklaşım.

### ara mallar (*intermediate goods*)

Üretim sürecinde bir malın üretimi aşamasında, nihai malın elde edilebilmesi için girdi olarak kullanılan, hammadde niteliğini kaybetmiş, yarı üretilmiş mallar. **Örn.** Bir arabanın üretiminde kullanılan çeşitli parçalar.

### ara seçim (*by-election*)

İstifa, ölüm, yahut milletvekilliğinin düşmesiyle parlamentoda boşalan sandalyeler, veya boş bulunan belediye başkanlıkları için normal seçim süresinden önce yapılan milletvekilliği veya belediye başkanlığı seçimi.

### arabuluculuk (*mediation*)

1. İki şeyin arasını bulma; iki taraf arasındaki anlaşmazlığı giderip tarafları barıştırmak. 2. Uluslararası ilişkilerde, iki devlet arasındaki uyuşmazlıkları, müzakerelere aktif olarak katılan üçüncü bir devletin, kişinin veya uluslararası bir organın yardımıyla dostane bir çözüme götüren uygulama. 3. Taraflar arasındaki anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözüme kavuşturulmasına yardımcı olması amacıyla tayin olunan kimse'nin görevi.

### araçsal akılcılık (*instrumental rationalism*)

İnsan amaçlarının iyi-kötü, doğru-yanlış olup olmadıklarının belirlenmesinde değil, belirlenen amaçlara ulaşılmasında aklın çok önemli bir araç işlevi gördüğünü belirten ve aklın fonksiyonunu amaca götüren en uygun araçları seçmeyle sınırlı gö-

ren yaklaşım. *bkz.* **akılcılık, araçsalcılık.**

### **araçsalcılık** (*instrumentalism*)

1. Teorilerin gerçekliğin birer doğru tasviri değil, gerçekliğin kendileri yoluyla anlaşıl-maya çalışıldığı birer araç olarak ele alınmaları gerektiğini savunan yaklaşım. Buna göre teoriler, olay, olgu veya sü-reçlerin anlaşılması, çözümlenmesi ve buna dayalı olarak gelecekte olabileceklerin öngörülmesine yardımcı olan yaralı birer araçtan ibarettirler. Bu yüzden bilimsel teoriler, doğru ya da yanlış olarak değil, ancak öngörülerinde başarılı veya verimli olup olmadıklarına göre sınıflanabilirler. 2. Bir bilimsel teo-rinin değerinin, olay ve nesne-lerin meydana gelişlerini tah-min etmede ne ölçüde kullanışlı oldukları tarafından belirlendiğini savunan metodolojik yaklaşım.

### **aralıklı ölçek** (*interval scale*)

*bkz.* ölçek.

### **aralıklı tekrar yöntemi**

(*distributed practice method*)

Tekrarların arasına dinlenme sürelerinin yerleştirildiği ve sürekli tekrar yöntemine göre genellikle daha başarılı sonuçlar alınmasını sağlayan bir ça-

lışma ve öğrenme yöntemi.

### **arasyonel** (*arational*)

Kendi kültürel koşulları içeri-sinde mantıklı ya da rasyonel olan, ancak genel algılamaya göre akılcı veya rasyonel olmayan davranış, eylem veya tavır.

### **araştırma ahlâkı** (*research ethics*)

Bilimsel araştırma yapan kişilerin, amaçlarını gerçekleştirmek için her türlü yöntem ve aracı kullanmalarına izin vermeyen, bilgi toplama, toplanan bilgileri yorumlama ve kullanma sırasında uymak zorunda oldukları ahlâk kurallarının tümü. **Örn.** Deneysel araştırmalarda kişilerle ilgili bilgilerin mahremiyetinin korunması, insanlığa zararlı olduğu kesin olarak bilinmesine rağmen sadece para kazanmak için araştırma yapılmasının uygun bulunmaması, başkalarına ait görüş veya buluşların kendininmiş gibi gösterilmemesi gibi kurallar.

### **araştırma yöntemleri** (*research methods*)

Bilimsel bilgiye esas oluşturacak veri toplamada kullanılan niceliksel veya niteliksel bilgi toplama yöntemleri. *bkz.* **niteliksel araştırma yöntemleri, niceliksel araştırma yöntemleri.**

**araz** (*accident*)

*bkz.* ilinek.

**arbitraj** (*arbitrage*)

1. Döviz piyasalarındaki kur farklılıklarından yararlanarak döviz ucuz olduğu piyasadan alıp, pahalı olduğu piyasada satmak. Çapraz kur farklarından yararlanmak suretiyle kazanç sağlama. Bu işleme **döviz arbitrajı** da denir. 2. Piyasadaki faiz farkları dolayısıyla nakit fonları düşük faizli piyasadan yüksek faizli piyasaya kaydırmak yoluyla kâr elde etme. Bu işleme **faiz arbitrajı** da denir.

**argo** (*jargon*)

**jargon.** Çok dar bir sosyal altgrup tarafından kullanılan kelime veya deyim. Belirli davranış biçimleri veya eylemleri ifade etmek üzere geliştirilmiş, genellikle yazı dilinde değil, sözlü dilde kullanılan kaba deyim, kelime veya ifade grubu.

**argüman** (*argument*)

Bir tezi, görüşü veya iddiayı geçerli yada geçersiz kılmak amacıyla ileri sürülen, kendi içinde tutarlılık gösteren çıkarım veya akıl yürütme. Tartışma sırasında bir görüş ileri sürmek veya bir fikrin altını çizmek için dile getirilen ifade.

**arılanmacılık** (*nativism*)

*bkz.* nativizm.

**arızı gelir** (*accidental income*)

Sürekli olmayan kaynaklardan sağlanan ve kişilerin normal tüketim harcamalarında önemli bir değişiklik meydana getiren gelir. **Örn.** Milli piyango çekilişinden çıkabilecek bir ikramiye, işletmelerce çalışanlarına verilen ikramiyeler.. gibi.

**aristokrasi** (*aristocracy*)

1. **soylu yönetimi.** Yönetimde soyluların egemen olduğu düzen. 2. Devlet yönetiminin, soyluluk ve sosyal statü bakımından toplumda sivrilmiş seçkinler grubunun tekelinde bulunduğu siyasal sistem.

**arkadaşlık** (*friendship*)

Çocuk veya erişkinlerde, akrabalık veya hısımlık bağı olmadan gerçekleşen karşılıklı gönüllü sorumluluğa dayalı ilişki tarzı. *bkz.* akrabalık, hısımlık, dünürlük.

**arkaplan** (*background*)

Bir iş, oluş veya fikrin görünürde açıkça farkedilmeyebilen ama onun oluşumunu kolaylaştıran veya bizzat hazırlayan unsurların tümü. Bir olay, olgu veya birikimin hazırlayıcısı konumundaki, veya bunların ortaya çıkmasını ko-

laylaştırıcı işlev gören, geçmiş faktörler bütünü.

### Arrow'un imkânsızlık teoremi

(*Arrow's impossibility theorem*)

1. Hem demokrasilerde uygun görülen bazı genel koşulların sağlandığı, hem de üç veya daha fazla alternatif arasında yapılan bireysel tercih sıralamalarını tam olarak bir sosyal tercih sıralamasına dönüştüren bir mekanizmanın olmadığını öngören önerme. 2. Grup kararlarının aynı anda rasyonel ve adil olamayacağı için hiçbir seçim sisteminin mükemmel olmadığını ileri süren teorem. Buna göre rasyonellik ve adillğin beş koşulu vardır: a) Seçmen bütün alternatifleri uygun bir biçimde sıralayabilmelidir. b) Seçmen uygun alternatiflerden herhangi birini seçmekte tamamen özgür olmalıdır. c) Seçim sonuçları mümkün olan en çok sayıda insanı memnun etmeli ve mümkün olan en az sayıdaki insanı rahatsız etmelidir. d) Hiçbir seçmen, seçmen grubuna herhangi bir kârar dikte edememelidir. e) Seçim sistemi başka alternatifler kümesi sunulduğunda veri alternatifler kümesinin sıralamasını muhafaza etmelidir. Arrow mantık-

sal tutarsızlıklar nedeniyle bu koşulların aynı anda birlikte gerçekleşmediğini göstermeye çalışmaktadır. *K. Arrow'a* göre bütün seçmenler tutarlı tercihlerde bulunsalar bile oy kullanma sonucunda tutarsız sonuçlar ortaya çıkabilir. Bunu bir örnek yardımıyla açıklamaya çalışalım. Çoğunluk tercihine göre kârarların alındığı bir ekonomide üç seçmenin A, B, C olmak üzere üç ayrı politikaya yönelik tercihlerini ifade ettiklerini varsayalım. A, çevre kirliliğini öne çıkâran proje, B, işsizliği azaltmayı öngören proje ve C de dış politikada itibarlılığı öngören birer proje olsun. Projelere yönelik olarak üç seçmenin tercih sıralaması da şöyle olsun: Ahmet A B C, Hasan B C A, Ayşe C A B. Diyelim ki, A politikası ile B politikası arasında bir seçim için oylamaya gidilsin. Bu durumda Ahmet ile Ayşe B'ye karşı A politikasını destekleyecekleri için A politikası kazanacaktır. Eğer B ve C politikaları oylandığı zaman bu sefer Ahmet ile Hasan B lehine oy kullanacağı için B politikası kazanacaktır. A ile B oylandığı zaman A kazanmaktadır. B ile C oylandığı zaman B kazanmaktadır. İktisadın en

temel varsayımlarından olan tutarlılık ve geçişlilik ilkelerine göre A ile C arasında bir oylama yapıldığında A'nın kazanması gerekir. Bakalım burada ne olacaktır? A ile C oylandığı zaman Ahmet A lehine oy kullanırken ikinci tercihi C olan Hasan ile ilk tercihi C olan Ayşe C politikası lehine oy kullanacak ve C politikası kazanacaktır. Burada açıkça görülmektedir ki, bireylerin kendileri için birinci, ikinci ve üçüncü tercihlerini net olarak tanımlıyor ve bu tercihlere göre tutarlı bir biçimde davranıyor olsalar da, bu tercih sonuçlarından tüm toplum için birinci, ikinci ve üçüncü tercih sıralamasına ulaşmak mümkün olmamaktadır. Örneğin eğer insanlar önce A ile B arasında ardından da C arasında bir seçim yapacak olurlarsa bu seçimde C kazanacaktır. Ama eğer sıralamayı değiştirip önce B ile C, ardından da buradan çıkacak sonuçla A arasında bir tercih yapmak durumunda kalınırsa bu sefer A politikası kazanacaktır. Son olarak eğer insanlar önce A ile C arasında ardından da B arasında bir tercih yapacak olurlarsa bu sefer de B kazanacaktır. Bireysel düzeyde tercihlerde ve

kârar verirken kullanılan ölçütlerde hiçbir değişiklik olmadığı halde oylanan politikaların sırası değiştirildiğinde toplumsal sonuçlar tamamen farklılaşmaktadır. Bu da seçim sonucu ortaya çıkan siyasi kârarların seçmen tercihleri dışında başka faktörlere de bağlı olduğunu göstermektedir.

**artan oranlı vergi** (*progressive tax*)  
**müterakki vergi.** Vergi tabanı arttıkça vergilendirme oranının da yükseldiği vergi türü. *bkz.* **azalan oranlı vergi, vergi.**

**artı emek** (*surplus labor*)  
*bkz.* **artık emek.**

**artık değer** (*surplus value*)

**artı değer.** 1. Bir ürünün toplam değerinin, o ürünün üretimini gerçekleştiren işçilere ödenmeyen bölümü. 2. Değerin, emek sahibine verilmeyen kısmı. 3. Üretim değerinin emeğe ödenmeyen kısmı.

**artık değer teorisi** (*theory of surplus value*)

Çıktının tümüyle emeğin hakkı olduğunu, oysa bunun bir kısmına sermayedar tarafından el konmak suretiyle emekçinin sömürüldüğünü ileri süren görüş. (*K. Marks*)

**artık emek** (*surplus labor*)

Karşılığı ödenmeyen emek.

İşçinin ücretini aldığı normal çalışma süresinin dışında kalan ek-süre zarfında sarfettiği, karşılığı kendisine ödenmeyen emek. Marksist kurama göre, insanın insan tarafından sömürülmesi temelinde dayanan üretim biçimlerine özgü tarihsel bir kategori olan artık emek ya da **artı emek**, işgücünün maliyeti ile ürettiği ürün değeri arasındaki farka tekabül eden emeği belirtir.

**artikülasyon** (*articulation*)

*bkz.* eklemlenme.

**artzamancılık** (*diachronism*)

Daha kolay kavranmasını mümkün kılmak için, değişimin, doğrusal bir çizgide, düzenli aralıklara bölünerek kavranan saat zamanına göre birbirinden önce ya da sonra gelecek biçimde, **niceliksel zaman** açısından birbirine öncelik-sonralık ilişkisi ile bağımlı olarak açıklanması.

**artzamanlılık** (*diachrony*)

Niceliksel zaman içinde olayların birbirini izler biçimde dizilişi. *bkz.* eşzamanlılık.

**arz** (*supply*)

**1. sunum.** Bir malın üretim ve ithalatı toplamından stokların düşülmesiyle elde edilen, tüketime sunulan mikta-

rı. **2.** Belirli bir piyasada çeşitli fiyat düzeylerinde satıcıların bir maldan satmayı düşündükleri miktar. Bir malın çeşitli fiyat düzeylerine karşılık gelen arz miktarlarının belirlenerek sözkonusu fiyat-miktar bileşimlerinin koordinat düzleminde birleştirilmesiyle elde edilen eğriye de **arz eğrisi** denir.

**arz esnekliği** (*supply elasticity*)

*bkz.* arzın fiyat esnekliği.

**arz ve talep kanunu** (*law of supply and Demand*)

**sunum-istem yasası.** Diğer faktörler aynı kalmak koşuluyla, fiyatı yükselen malın arzının artıp, talebinin azalması; fiyatı düşen malın arzının azalıp, talebinin artması; ya da tersinden, **ceteris paribus**, arz yükselirken fiyatın düşmesi, talep yükselirken fiyatın yükselmesi kuralı. Bir malın belirli bir piyasada fiyat düzeylerindeki çeşitli artışlar karşısında satıcıların satmayı düşündükleri mal miktarını artırmaları; alıcıların da almayı düşündükleri miktarı azaltmalarını ilkesi. Kısaca istisnalar dışında bir mal veya hizmetin fiyatı ile arzı arasında doğru, fiyatı ile talebi arasında ise ters orantının bulunması. Dolayısıyla arz eğrisi pozitif

(koordinat düzleminde yukarı doğru yükselen), talep eğrisi ise negatif (koordinat düzleminde aşağı doğru giden) eğimlidir.

### arz yanlı iktisat (*supply side economics*)

Keynesyen teorisinin toplam talep üzerine çok fazla ağırlık vermesine bir tepki olarak doğan ve temel amacı hızlı ekonomik büyüme ile düşük enflasyonu birarada gerçekleştirmek olan iktisat dalı. Buna göre iktisadi sorunların çözümünde anahtar mesele arzı artırmaktır. Bu bağlamda vergi oranları temel politika aracı olmalı ve bu oranlar tasarruf etme ve çalışma şevkini kırarak kadar yüksek olmamalı, sosyal güvenlik harcamaları da işgücünü tembelliğe özendirilmeyecek bir düzeyde tutulmalıdır. Keynesyen okulun iddia ettiğinin aksine asıl sorunun talep yetersizliği değil, arz yetersizliği olduğunu, bu nedenle vergileri düşürmek suretiyle arzı artırmanın ekonomik sorunların çözümünde anahtar olduğunu ileri süren iktisat ekolü.

### arzin fiyat esnekliği (*price elasticity of supply*)

**arz esnekliği.** Belirli bir malın fiyatındaki yüzde 1'lik de-

ğişme karşısında sözkonusu malın arzedilen miktarında meydana gelen yüzde değişme. *bkz.* **esneklik, talep esnekliği, gelir esnekliği.**

### arzu (*desire*)

Bilinç yada bilinçdışı kökenli olarak sahip olma, elde etme isteği. *bkz.* **dürtü.**

### asabiyet (*group feeling*)

Bir topluluk, cemaat veya toplumun bireyleri arasındaki yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayan, direnme ve atılım yapabilmeyi mümkün kılan sosyal bağlılık duygusu. Gerçek üretim gerekse sosyal-siyasal ilişkilerde birlikte eylem yapabilmeyi ifade eden asabiyet, kan bağından kaynaklanabileceği gibi, din, dil, kültür yahut gelenek birliğinin bir sonucu olarak da ortaya çıkabilir. Asabiyet kavramı İ. Haldun'un uygarlıkların yükseliş ve çöküşünü izah ederken tahlilinin temeline yerleştirdiği **bedeviyet** ve **hadariyet** gibi birkaç temel kavramdan biridir.

### asgari geçim düzeyi

(*subsistence level*)

En düşük geçim düzeyi. Kişinin kendini yeniden üretebilmesi, işini yapabilmesi ve sağlıklı yaşayabilmesi için zo-

runlu fiziksel gereksinimlerini ve hayatını insanlık haysiyetine yaraşır biçimde devam ettirebilmesi için zorunlu sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilecek geçim düzeyini sağlayacak en düşük gider miktarı.

### asgari ücret (*minimum wage*)

Bir işçinin çalıştırılabileceği en düşük ücreti gösteren ve hükümet kârarı ya da toplu sözleşmeyle belirlenen ücret düzeyi. Asgari ücret, işçinin zorunlu gereksinimlerini günün fiyatları üzerinden asgari düzeyde karşılayabileceği bir miktar olarak kabul edilir.

### asimetrik bilgi (*asymmetric information*)

Bir bilginin, o bilgiye bağlı olarak kârar veren taraflar arasında, biri lehine diğerleri aleyhine sonuçlar doğurabilecek biçimde, dengesiz olarak dağılımı. **Örn.** Satılık bir malın iyi ve kötü özellikleri konusunda alıcı ve satıcıların bilgilerinin, veya bir hastalık konusunda doktor ve hastanın bilgilerinin aynı olmaması.

### asimetrik süreç (*asymmetric process*)

Geri döndürülmesi mümkün olmayan süreç.

### asimetrik toplum (*asymmetric society*)

Birey-kurum ilişkisinde si-

metrinin kaybolduğu ve bireylerin oluşturduğu kurumların, sonuçta birey davranışlarına indirgenerek açıklanamayacak biçimde farklılaştığı toplum.

### asimilasyon (*assimilation*)

1. Güçlü bir toplum veya kültürün daha zayıf toplum ve kültürleri kendi içinde dönüştürerek eritmesi, kendine yamaması. 2. Bir bireyin doğup büyüdüğü toplumun dışında bir toplumla veya azınlık ya da göçmen bir topluluğun başka bir toplulukla geliştirdiği ilişkiler sonucunda kendi özgün kültürel kimliğini yitirmesi ve yeni kültür ortamında eritilmesi.

### askeri demokrasi (*military democracy*)

Askeri liderlerin savaş dönemlerinde donatıldıkları hak ve yetkilerin baş döneminde geri alındığı, böylece eşitlikçi yapının korunduğu, **gens** sisteminin yıkılışı ile devletin ortaya çıkışı arasındaki dönemin siyasal örgütlenme biçimi.

### askeri kapitalizm (*military capitalism*)

Ulusal ve uluslararası düzeyde başta sermaye birikimi olmak üzere, kapitalist gelişim süreçlerinin iktisadi elitler ile askeri



güçlerin ittifakıyla gerçekleştiği ekonomik düzen.

### asketizm (*asceticism*)

Nefsinin isteklerinden ve beşeri zevklerden vazgeçerek, çok sade bir hayat yaşama anlayışı. Dünyevi çilecilik. *riyazet*.

### asketik (*ascetic*)

Nefsinin isteklerini kıırarak çok sade, dünya nimetlerinden uzak bir hayat yaşayan, çileci. *bkz.* asketizm.

### astroloji (*astrology*)

Yıldızlar ve galaksilerin hareketleri ile kişilik ve insan davranışları arasında ilişki kurarak, doğum veya önemli olayların meydana geliş tarihine göre insanları gruplara ayıran bilim dalı. Doğum tarihlerini esas alarak insanların kâarakter yapılarına ilişkin çözümlenmeler yapmayı konu edinen disiplin.

### astronomi (*astronomy*)

Gök cisimlerinin niteliği ve hareketlerini inceleyen bilim dalı.

### Asya tipi üretim tarzı (*Asiatic mode of production*)

ATÜT. Avrupa'da feodal üretim tarzının egemen olduğu Ortaçağ'da, Asya toplumlarında geçerli olan üretim tarzını ifade etmek üzere türetilen kavram. İlk kez K.

*Marks* tarafından kullanıldığı kabul edilen ATÜT, çağın temel üretim aracı olan toprağın mülkiyetinin devlete ait olduğu, küçük elsanatları ve tarımla uğraşan kapalı köy birimlerinden oluşan Asya toplumlarında, ürünün bir bölümüne devletin elkoyduğu, buna karşılık ulaşım, haberleşme ve sulama gibi bayındırlık hizmetlerinin merkezi otorite tarafından yerine getirildiği bir toplumsal yapılanmayı ifade etmektedir.

### aşağı mallar (*inferior goods*)

**düşük mallar.** Gelir düzeyi yükselirken, tüketim talepleri azalan mallar. Aşağı malların taleplerinin gelir esnekliği negatiftir; gelir yükselirken talepleri düşer. **Örn.** Düşük gelir düzeyinde çok patates tüketen birisinin, gelir düzeyi yükseldikçe patates yerine et vb. daha pahalı besin maddelerini ikame etmesi nedeniyle patates talebinin düşmesi, patatesin bir aşağı mal olduğunu gösterir. Görece daha ucuz olduğu için dar gelirli aileler tarafından tercih edilen, ancak uzun süre kuyrukta bekleme pahasına alınabildiği için, gelir düzeyi yükseldikçe normal ekmelele ikame edilen *halk ekmeğinin* bir düşük

mal olduğu söylenebilir.

### aşağılık kompleksi (*inferiority complex*)

Kişinin kendisini başkalarıyla karşılaştığında farketdiği bir eksikliğin kendine olan güvenini sarsacak derecede kaygılı, belirsiz ve güvensiz tavırlara dönüşmesi. Kendinden üstün olduğu düşünülen kişi, grup ya da özellikler karşısında hissedilen aşağılık duygusu. *bkz.* **odip kompleksi, hadımlık karmaşası, kompleks.**

### aşamalar kuramı (*theory of stages of development*)

Her toplumun kalkınma sürecinde tarihsel olarak belirli aşamalardan geçeceğini ve temel özellikleriyle bu aşamaların her toplum için aynı olacağını ileri süren kuram. Söz konusu kalkınma ya da büyüme aşamaları şunlardır: Geleneksel toplum aşaması, hazırlık aşaması, harekete geçme ya da kalkış aşaması, olgunlaşma aşaması ve kütleli tüketim aşaması. (*W.W. Roston*)

### aşar (*tithe*)

**öşür.** Osmanlı Devleti'nde tarımsal gelirlerden aynı olarak ve onda bir (1/10) oranında alınan vergi türü. Mer-

kezin güçlü olduğu dönemlerde Osmanlı maliyesinin temel gelir kaynaklarından birisini oluşturmuş olan aşar, merkezin gücünün zayıfladığı dönemlerde yozlaşarak yerel güçlerin halk üzerinde bir baskı ve sindirme aracı haline dönüşmüş, nihayet Osmanlı'nın dağılmasından kısa bir süre sonra (1925) yürürlükten kaldırılmıştır. Ayrıca *bkz.* **şer'i vergiler.**

### aşırı istihdam (*over employment*)

1. Tam istihdam sınırına yaklaşmış bir ekonomide, emre hazır işgücü miktarının, çeşitli üretim kolları arasındaki uyumu sağlayan geçici işsizlik düzeyinin altına düşmesi. Aşırı istihdam, emek arzının emek talebini karşılayamadığı konjonktürlere özgü bir dengesizlik durumu olarak kabul edilir.
2. Siyasi destek, sosyal yardım vb. endişelerle kamuya ait kuruluşlarda rasyonel olmayan biçimde ihtiyacın çok üzerinde çalışan bulundurma.

### aşırı sömürü (*over exploitation*)

Marksist iktisat terminolojisinde, işgücü değeri ile söz konusu işgücüne ödenen ücret arasındaki denklige uyulmamasından kaynaklanan farklılaşma, ek sömürü. Buna göre, ilke olarak, ücretin pa-

rasal açıdan işgücünün değerine eşit olması gerekirken, işgücünün kendi normal fiyatından daha düşük bir fiyata satın alınması sonucunda işçinin kazancının eksilmesi, dolayısıyla sermayedarın daha büyük **artık değer** elde etmesi aşırı sömürüyü ortaya çıkarmaktadır.

### aşiret (*clan*)

**klan.** Anne veya baba yoluyla aynı atadan geldiğine inanan, aynı kültürü paylaşan ve aynı coğrafi alanı kullanan, bu yüzden de aralarında sıkı bir birbirine bağlılık ilişkisi görülen küçük insan topluluğu. *bkz.* **kabile, gens.**

### aşkın (*transcendental*)

Sınırı aşan. Üstün olan. Deneyüstü. Transandantal. Bir ontolojik kategori olarak insanlık düzeyinin üstünde, insan bilincinin kavrayış alanının dışında bulunan, insana göre üstün olan. *bkz.* **içkin.**

### aşkıncılık (*transcendentalism*)

Evrenin yaratıcısının, evrendeki varlıkların niteliklerinden tümüyle farklı olduğu için onlara benzetilerek anlaşılamayacağını savunan görüş.

### ataerkillik (*patriarchy*)

*bkz.* **babahanlık.**

### ataşe (*attache*)

Siyasal, askeri, ekonomik, tarımsal ve kültürel alanlarda uzmanlaşarak kendi uzmanlık alanındaki etkinliklerle ilgili raporlar hazırlayıp temsilcilik yapan diplomatik misyona bağlı teknik uzman.

### Atatürkçülük (*Kemalizm*)

*bkz.* **Kemalizm.**

### atavizm (*atavism*)

Organizmada bir özelliğin nesiller sonra yeniden ortaya çıkması.

### ateizm (*atheism*)

**tanrıtanımazlık.** Tanrıyı inkar felsefesi. Her şeyi yaratan ve evrendeki işleyişi kontrolü altında bulunduran tabiatüstü bir gücün varlığını reddeden, ilahi bir otorite tanımayan görüş. Ateizmin yalnızca tanrının inkarı ile yetinenden, *tanrının insanı değil, insanın tanrıyı yarattığını veya insanın kendi kendine yeter bir varlık olup, tanrıya ihtiyacı olmadığını* savunanına kadar çeşitli versiyonları vardır.

### atıl kapasite (*idle capacity*)

Ekonomik üretim birimlerinin kurulu kapasiteleri ile fiili üretim düzeyleri arasındaki fark; kullanılmayan, yararlanılmayan kapasite. **Örn.** Yıllık 10.000 makina üretim kapasite-

tesisi olan bir firmanın talep yetersizliği, hammadde yahut finansman sıkıntısı yüzünden yılda fiilen 5.000 makine üretebilmesi halinde kullanılmayan bu kapasite atıl kapasitedir.

**atıl para talebi** (*demand for idle money*)

Bir ekonomide belirli bir dönemde **spekülasyon** güdüsüyle elde tutulmak istenen para miktarı. Atıl para talebinin faiz haddinin bir fonksiyonu olduğu ve bu değişkenler arasında ters yönlü bir ilişki bulunduğu, dolayısıyla paranın fiyatı olan faizin yükselmesi durumunda, atıl para talebinin düşeceği kabul edilir.

**atomculuk** (*atomism*)

Gerçekliğin nihai olarak daha küçük parçalara bölünemeyen en küçük birimler olan atomların bir araya gelmesi ile oluştuğunu savunan görüş.

**atomizasyon** (*atomization*)

Sanayi devriminden sonra meydana gelen sosyal ekonomik ve siyasal değişimin bir sonucu olarak aile, yakın akraba ve komşuları ile olan geleneksel bağları çözülen ve böylece **birincil ilişkileri** ortadan kalkan bireylerin ikincil, formel ve bürokratik ilişkilerle bir araya gelmeleriyle orta-

ya çıkan yalnızlaşma süreci. *bkz.* **yabancılaşma, anomi.**

**ATÜT** (*Asiatic mode of production*)  
*bkz.* **Asya tipi üretim tarzı.**

**avans** (*advance*)

1. İleride hakedilecek olması ve ödenmesi kârarlaştırılmış bir alacağın önceden peşin ödenen kısmı. 2. Belirli bir süre sonunda geri alınmak üzere verilen para. 3. Bankacılıkta cari hesap şeklindeki maddi teminatlı (menkul teminat karşılığında verilen) kredi.

**avcı-toplayıcı toplum** (*hunter and food-gathering society*)

Yerleşik bir örgütlenmeye sahip olmayan, geçimini avlanma ve yenilebilir yabancı bitkileri toplama yoluyla sağlayan toplum modeli.

**Avrupa komünizmi** (*European communism*)

1970'lerin ortalarında İspanyol, İtalyan ve Fransız komünist partileri tarafından Avrupa'nın özgül durum ve şartlarına daha iyi uyduğu iddia edilerek ortaya atılan ve bir siyasal yönetim biçimi olarak **proleterya diktatörlüğü**nün, en azından Avrupa için, kabul edilemez olduğunu savunan, onun yerine çok partili, halkın çıkarlarını devlet-kilerden üstün gören ve Av-

rupa'nın genel kabul gören **söylemine** uygun, kişi hak ve özgürlüklerini temel alan bir yönetim biçimini öngören siyasal görüş. Avrupa Komünizmi, hem komünistlerin geniş halk desteği sağlayarak iktidara gelebilmek, hem de sosyal demokratların, komünistlerin de desteğini almak için buldukları bir ara formül olarak değerlendirilmektedir. *bkz.* sosyal demokrasi.

### Avusturya Okulu (*Austrian School*)

Mal ve hizmetlerin değişim değerini faydanın yarattığını, dolayısıyla değerın subjektif bir karakter taşıdığını; bir şeyin fayda ya da değerini, o şeyin üretiminde kullanılan son birimin faydasının (marjinal fayda) belirleyeceğini ve nihayet bir malın değişim değerinin, sözkonusu malın üretimine dahil olan faktörlerin de değerini belirleyeceğini savunan; başlıca temsilcilerini C. Menger, F.V. Wieser, Böhm-Bawerk ve L.V. Mises'in oluşturduğu 19. yüzyılın sonlarında etkili olmuş Neoklasik-marjinalist okulun Avusturya kolunu oluşturan iktisat okulu. **Viyana Okulu** olarak da anılmaktadır. Subjektif değer teorisi, marjinal fayda ilkesi

ve üretimle bölüşümün bir-biriyle ilişkilendirilmesi gibi konularda çığır açan katkılar yapmış olan okul değerın tüketici kökeni, marjinal fayda, subjektif değer gibi üç önemli alanda A. Smith'in *doğal özgürlük modelini* yeniden ayağa kaldırmıştır.

### ayaklanma (*insurrection*)

*bkz.* isyan.

### aydın (*enlightened/ intellectual*)

1. **münevver. entellektüel.** Zihinsel faaliyetle yoğun olarak meşgul olan, hakikatin bilgisi peşinde koşan insan. 2. Kendi tarihsel ve toplumsal konumunun bilincinde, içinde yaşadığı toplumun problemlerinin farkında olan, bu özelliklerinden dolayı da topluma öncülük etme rolünü üstlenmiş insan. *bkz.* çevre aydını, sahte aydın, aydın despotizmi.

### aydın despotizmi (*intellectuals' despotism*)

1. Bir toplumu denetimlerinde tutmak ve kendi egemenliklerinin devamını garantilemek isteyen bilim, kültür ve sanat erbabının her türlü alternatif düşünce ve karşıt oluşuma karşı takındıkları baskıcı, hoşgörüsüz ve acımasız tutum. *bkz.* çevre aydını, aydın. 2. Düşünce ha-

yatının muhtelif köşebaşlarında yerleşik entellektüellerin, yeniye geçit vermeyen te-kellerini ısrarla koruma çabası içinde olmaları, müstebit bir tavırla düşünce ve sanat yaşamını vesayetleri altında tutmaya çalışmaları ve genç kuşakların üzerinde zihinsel denetim ve sosyal baskı oluşturma eğilimlerinin despotik bir nitelik kazanması. (4. *Alatlı bkz. sahte aydın.*

**aydın yabancılaşması**  
(*intellectual's alienation*)  
*bkz. yabancılaşma.*

**aydınlanma** (*enlightenment*)

1. İnsan ve doğayı ortak bir akıl paydasında birleştirerek, akli nesnel bir bilgi üretici, insanı da üretilen bu nesnel bilgiyle evreni sınırsız bir şekilde dönüştürme hak ve yetkisine sahip bir ontolojik kategori olarak gören anlayış. 2. Kendi zihinsel ürünleri dışında, insanın hayatını biçimlendirecek hiç bir ilke ve değer kabul etmeyen anlayış. 3. Ortaçağın dini fanatizmi, hürâfeler ve aristokrasının egemenliği anlayışına karşı bilim, akıl ve ekonomik bireyciliği öne çıkaran anlayış.

**aydınlanma çağı** (*age of enlightenment*)

Batı dünyasında, rönesans ve

reform hareketleriyle başlayarak, önceleri Kilisenin dogmalarına karşı bir başkaldırı niteliğinde iken zamanla, dinin yol göstericiliğini reddeden ve insanın ilerlemesinin ancak akıl ve bilim sayesinde gerçekleşebileceğini kabul eden bir anlayışa dönüşen **aydınlanma** düşüncesinin egemen olduğu zihinsel dönüşümün meydana geldiği, 17. ile 19. yüzyıl arası dönem. 20. yüzyıl, uzaya gidilmesi nedeniyle uzay çağı, bilgi teknolojisindeki gelişmeler nedeniyle de bilgi çağı gibi alternatif adlarla kâarakterize edilmektedir.

**aylak sınıf** (*leisure class*)

Amerikalı düşünür T. Veblen'in dönemindeki Amerika'da yaşayan ve başkalarına gösteriş yapma güdüsüne dayalı tüketim kalıplarına sahip toplum kesimlerini betimleyen kavram.

**ayni haklar** (*rights in kind*)

Kişinin eşya ile doğrudan doğruya olan ilgisinden kaynaklanan, başkalarına karşı eşya cinsinden (ayni olarak) öne sürebileceği haklar. Eşya ya da mal cinsinden olmayıp da parasal olarak ileri sürülebilecek haklara da **nakdi haklar** denir.

### ayni sorumluluk (*responsibility in kind*)

Borçlunun, alacaklıya karşı, mal varlığına dahil olan belirli bir mal ya da eşya ile aynen sorumlu olması, diğer mallarının bu sorumluluğun kapsamı dışında tutulması.

### ayni teminat (*guarantee in kind*)

Bir borca karşılık olarak gösterilen taşınır veya taşınmaz rehin. Nakit cinsinden olmayan garanti. Borcun ödenmesi durumunda alacaklı, alacağına karşılık teminat olarak konulan rehine el koyabilir.

### ayni ücret (*wage in kind*)

Mal cinsinden ücret. Piyasa mekanizmasının tam gelişmediği ortamlarda geçerli olan ve üretim faaliyetinde kullanılan emek faktörünün üretilen üründen alacağı payın para olarak değil, yine mal cinsinden ödenmesi durumunda sözkonusu olan ücret.

### ayni yardım (*aid in kind/public relief*)

1. Nakit cinsinden olmayan, gıda yardımı, teknik yardım vb. gibi mal ya da eşya olarak, aynen yapılan yardım. Ayrıca bkz. **dış yardım**. 2. İktisadi ve sosyal durumları itibariyle korunmaya muhtaç olan kişilere insani ve sosyal amaçlar-

la, herhangi bir karşılık beklenmeksizin yapılan yardım.

### ayrılıkçılık (*separatism*)

Bir devletin sınırları içerisinde yaşayan etnik, dinsel veya coğrafi konumu itibariyle farklılık arzeden bir bölgenin sözkonusu devletten kopularak bağımsız hale getirilmesi amacını güden siyasal görüş; bu görüşten yola çıkan hareket.

### ayrımcılık (*discrimination*)

Cinsiyet, dil, din, renk, ırk veya etnik köken nedeniyle insanların farklı muamelelere tabi tutulması. İşe almada, ücret ödemede, okula kabul etmede ya da çeşitli kamu olanaklarından yararlandırmada kişilere karşı adı geçen faktörlere göre farklı uygulamaların sözkonusu olması. **bkz. pozitif ayrımcılık**.

### azalan marjinal fayda

(*diminishing marginal utility*)

1. Tüketici bireyin bir maldan tüketmekte olduğu homojen miktarlar artarken, her ek birimin toplam faydada yaptığı değişikliğin giderek azalması durumu. 2. Belirli bir maldan tüketilen birimler arttıkça, her ek birimin tüketilmesinden elde edilen marjinal faydanın giderek azalan bir

eğilim göstermesi.

**azalan oranlı vergi** (*regressive tax*)  
**mütedenni vergi.** Vergi matrahı büyüdükçe vergilendirme oranının azaldığı vergi türü. Vergi adaletine aykırılığı özelliği nedeniyle bu vergi, yaygın kullanımı olan bir vergi türü değildir. *bkz.* **artan oranlı vergi, vergi.**

**azalan verimler kanunu** (*law of diminishing returns*)

1. Üretim sürecinde bir faktörün verimliliğinin sürekli artmayacağı ya da sabit kalmayacağı, tersine verimin eninde sonunda azalacağını ifade eden kural. 2. Üretim teknolojisi veri iken, bir malın üretimi için kullanılan faktörlerden, diğerlerinin sabit tutulup sadece birinin artırılması durumunda, sözkonusu faktörün veriminin başlangıçta yükselirken, belirli bir maksimum noktaya ulaştıktan sonra da azalmaya başlayacağını ifade eden kanun.

**azgelişmiş ülkeler**

(*underdeveloped countries*)

Sanayileşmiş ülkeler dışında kalan, kişi başına düşen reel gelir düzeyinin nispi olarak düşük ve ekonomik büyümenin yavaş olduğu ülkeler. Düşük gelir düzeyinin yanısıra

azgelişmiş ülkeleri kâarakterize eden diğer özellikler olarak, yatırım hacmi ve tasarruf eğiliminin düşüklüğü, altyapı yetersizliği, gelir dağılımının bozukluğu, tarım kesiminin ekonomideki payının yüksekliği ve hızlı nüfus artışı sayılabilir.

**azgelişmişliğin gelişmesi**

(*development of underdevelopment*)  
*A.G. Frank*'ın Latin Amerika ülkelerindeki incelemelerinden hareketle geliştirdiği ve geri kalmış ülkelerdeki azgelişmişlik olgusunu, sözkonusu ülkelerin dünya kapitalizminin gelişmesine paralel olarak, uzun yıllardan bu yana dünya işbölümüyle bütünleşmiş olmalarına bağlayan yaklaşım. Buna göre, azgelişmişlik, uydu konumundaki azgelişmiş ülkeler ile merkez konumundaki gelişmiş ülkeler arasında, kapitalizmin dünya çapında genişlemesiyle başlayan ve bugün de devam eden iktisadi ilişkilerin tarihsel bir ürünüdür.

**azgelişmişlik** (*underdevelopment*)

1. **geri kalmışlık, gelişmemişlik, gelişmemişlik.** Sanayileşmemiş, tarımda maki-neleşmeye geçememiş, şehirleşme ve genel nüfus içinde okuma yazma oranının düşük olduğu, bilimsel ve sanatsal



etkinliklere fazla kaynak ayıramayan ülke ya da bölgeleri, gelişmiş kapitalist ülkelerden ayıran özellik. 2. Marksist iktisat kuramına göre, sömürgecilik ve dünyanın emperyalist güçler arasında paylaşılması çerçevesinde, rekabet yasası ve kâr peşinde koşmanın yolaçtığı uzun tarihsel sürecin kaçınılmaz sonucu olarak, bazı ülke veya bölgelerin ekonomik, sosyal ve siyasal bakımdan kapitalizm öncesi aşamalarda kalması veya bırakılması.

### **azınlık grubu** (*minority group*)

Sahip oldukları farklı özelliklerden dolayı içinde yaşadıkları toplumda diğer insanlardan ayrı tutulan, baskıya uğrayan, eşitsiz muamele gören ve çoğunlukla da sayısal olarak azınlık durumunda olan insan topluluğu.

### **azınlık hükümeti** (*minority government*)

Bir ülkede bir siyasi parti ve liderin meclisten güvenoyu alabilmek için yeterli sayıda milletvekiline sahip olmamasına rağmen, tek başına veya diğer partiler ile kurmuş olduğu ve salt çoğunluğa sahip olmayan hükümet.

## KAYNAKÇA

- Abercrombie, N., S. Hill ve B. S. Turner (1984) *The Penguin Dictionary of Sociology*, London: Penguin Books.
- Acıpayamlı, O. (1978) *Halkbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- Akarsu, B. (1984) *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Üçüncü Baskı. Ankara: Savaş Yayınları.
- Akdoğan, A. vd. (1986) *Açıklamalı Maliye ve Vergi Sözlüğü*, Ankara: Birlik Yayıncılık Ltd. Şti.
- Akehurst, M. (1984) *A Modern Introduction to International Law*, London: Allen and Onwin.
- Akyüz, M. ve Ertel, N. (1989) *Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü*, İstanbul: Dünya Yayınları.
- Alaylıoğlu, R. ve Oğuzkan, A. F. (1976) *Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü*, İkinci Baskı. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Altay, Ş. ve Keskin, V. (1969) *Hukuki ve Sosyal Terimler Sözlüğü*, Ankara: Bilgi Basımevi.
- Althusser, L. (1969) *For Marx*, (Translated by B. Brewster), New York: Pantheon Books.
- Althusser, L. (1984) *Felsefe ve Bilim Adamlarının Kendiliğinden Felsefesi.*, (Çev. Ömür Sezgin), Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- Aşukin, N. S. vd. (1979) *Politika Sözlüğü*, (Çev. M. Beyhan), İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Atalay, H. (1999) *İngilizce Türkçe Sözlük*, (2 cilt), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aydınlı, A. (1987) *Hadis İstılabları Sözlüğü*, İstanbul: Tımaş A. Ş.
- Barker, S. F. (1964) *Philosophy of Mathematics*, Englewood Cliffs: Prentice-Hall, İnc.
- Barnes, B. (19990) *Bilimsel Bilginin Sosyolojisi*, Çev. H. Arslan. Ankara: Vadi Yayınları.

- Başkaya, F. (1986) *Az gelişmişliğin Sürekliliği*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Bauvier-Ajam, M. vd. (1977) *Marxist Ekonomi Sözlüğü*, Çev. B. Aren ve İ. Yaşar. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Baykal, B. S. (1981) *Tarih Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- Baynes, K., J. Bohman ve McCarthy, T. (der. .) (1987) *After Philosophy: End or Transformation?* MIT Press.
- Bertman, M. A. (Tarihsiz) *Research Guide in Philosophy*, New Jersey: General Learning Press.
- Bolay, S. H. (1987) *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*, (4. Baskı), Ankara: Akçağ Basım Yayın Pazarlama A. Ş.
- Bremond, J., Geledan, A. (1984) *İktisadi ve Toplumsal Kavramlar Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Budak, S. (2000) *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Canney, M. A. (1970) *An Encyclopedia of Religions*, Gale Research Company.
- Cavendish, R. ve Rhine, J. B. (der. .) (1976) *Encyclopedia of the Unexplained: Magici Occultism ve Parapsychology*, New York: McGraw- Hill Book Company.
- Cevizci, A. (2002) *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cevizci, A. (2000) *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Chandler, R. C. and Plano, J. C. (1982) *The Public Administration Dictionary*, New York: Jhon Wiley ve Sons.
- Çolak, Ö. F. (1987) *Para-Banka Sözlüğü*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Demirgil, D. (1984) *Ekonomi Sözlüğü*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Doğan, D. M. (2001) *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Drever, J. A. (1976) *Dictionary of Psychology*, London: Penguin Books.
- Edwards, P. (Ed.) (1967) *The Encyclopedia of Philosophy*, New York: The Macmillan Company ve The Free Press.
- Elibol, S. (1987) *Felsefe Konuşmaları*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Enç, M. (1980) *Rub bilim Terimleri Sözlüğü*, İkinci Baskı, Ankara: TDK Yayınları.
- English, H. B. ve English, A. C. (1958) *A Comprehensive Dictionary of Psychological and Psychoanalytical Terms*, London: Longmans, Green ve Co.
- Erdumlu, G. vd. (1990) *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planının Sosyal Hedef, İlke ve Politikalar Bölümünde Kullanılan Kavramlar ve Terimler Klavuzu*, Ankara: DPT Yayınları.
- Eynsenck, H. J., Arnold, W. ve Meili, R. (der. .) (1972) *Encyclopedia of Psychology*, New York: Herderve Harder.
- Feyerabend, P. (1989) *Yönteme Hayır: Bir Anarşist Bilgi Kuramının Ana Hatları*, Çev. A. İnam. Ankara: Ara Yayıncılık.
- Geçtan, E. (1988) *Psikanaliz ve Sonrası*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gilpin, A. (1970) *Dictionary of Economic Terms*, London: Butterworths.
- Girgin, K. (1982) *Politika Sözlüğü*, İstanbul: Tur Yayınları.
- Goldenson, R. M. (1984) *Longman Dictionary of Psychology and Psychiatry*, New York: Longman.
- Gould, J. ve Kolb, W. L. (der. .) (1964) *A Dictionary of the Social Sciences*. New York: The Free Press.
- Grünberg, T. ve Onart, A. (1989) *Mantık Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Güçlü, A. B., Uzun, E., Uzun S. ve Yolsal, U. H. (2002) *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Gündüz, Ş, (1998) *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara: Vadi Yayınları.
- Gürün, O. A. (1991) *Psikoloji Sözlüğü*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Hammad, N. (1996) *İktisadi Fıkıh Terimleri*, (çev. R. Ulusoy), İstanbul: İz Yayıncılık.
- Hançerlioğlu, O. (1981) *Ekonomi Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hançerlioğlu, O. (1982) *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hançerlioğlu, O. (1986) *Toplumbilim Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hançerlioğlu, O. (1988) *Rub bilim Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Hanson, J. L. (1987) *A Dictionary of Economics and Commerce*, London: Pitman Publishing.
- Harre, R. ve Lamb, R. (der. ) *The Encyclopedic Dictionary of Psychology*, London: Basil Blackwell Publisher Ltd.
- Hassan, Ü. (1986) *Eski Türk Toplumunu Üzerine İncelemeler*, İkinci Baskı. Ankara: V Yayınları.
- Hirschman, Albert O. (1994) *Gericiliğin Retoriği*, (Çev. Yavuz Alagon). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hızıroğlu, G. (der.) (1983) *Ekonomi Ansiklopedisi*, İstanbul: Paymaş Yayınları.
- Huges, T. P. (1985) *A Dictionary of Islam*, London: W. H. Allen.
- Hunter, D. A. ve Whitten, P. (der.) (Tarihsiz) *Encyclopedia of Anthropology*, New York: Harper ve Row Publishers.
- Hüseyini, S. A. (1985) *İslâm Düşüncesinde Dört Temel Kavram*, Çev. A. İrfanoğlu, İstanbul: Dönüş Yayıncılık.
- Iaquer, W. (1971) *A Dictionary of Politics*, London: Pan Books.
- İnal, C. vd. (1983) *İstatistik Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- Kara, A. (1996) 'Neo-Klasik İktisatta Pozitivist Metodoloji'. İçinde Ö. Demir (der.) *İktisatta Yöntem Tartışmaları* (105-131) Ankara: Vadi Yayınları.
- Karamustafaoğlu, T. (1970) *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, Ankara: A. Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Keleş, R. (1980) *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- Keleş, R. (1990) *Kentleşme Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Kerimoğlu, Y. (1983) *Kelimeler Kavramlar*, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Kerimoğlu, Y. (1990) *Kelimeler Kavramlar II.*, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Kocabaş, Ş. (1982) *Introduction to the Philosophical Order of Expressions*, London.
- Kocabaş, Ş. (Tarihsiz) *İfadelerin Gramatik Ayırımı*, İstanbul: Ekin Yayınları.
- Kuhn, T. (1970) *The Structure of Scientific Revolutions*, (Second ed). Chicago: The Chicago University Press.

- Kuran, T. (2001) *Yalanla Yaşamak: Tercih Çarpıtmasının Toplumsal Sonuçları*, (çev. A. Tümertekin), İstanbul: Yapı kredi Yayınları.
- Marshall, G. (1999) *Sosyoloji Sözlüğü*, (çev. O. Akınay ve D. Kömürçü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mevdudi, E. A. (1983) *Kurana Göre Dört Terim*, (çev. Osman Cılacı-İsmail Kaya), İstanbul: Beyan Yayınları.
- Mitchell, G. D. (1979) *A new Dictionary of Social Sciences*, New York: Aldine Publishing Company.
- Morgan, L. H. (1986) *Eski Toplum*. (2 cilt), (Çev. Ü. Oskay), İstanbul: Payel Yayınları.
- Nemmers, E. E. (1978) *Dictionary of Economics and Business*, Totowa: Littlefield, Adams Co.
- Nigel, A. ve Davies, S. (1991) *A Dictionary of Conservative and Libertarian Thought*, London: Routledge.
- Öcal, T. ve Oktay, E. (der.) (1989) *Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü*, Ankara: Verso Yayıncılık.
- Oğuzkan, A. F. (1974) *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- Öner, Y. (1985) *Positivizmi Eleştirmek*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Öney, A. (1976) *İktisadi ve Ticari Terimler Sözlüğü*, Ankara: Kardeş Matbaası.
- Örnek, S. V. (1973) *Budunbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- Özankaya, Ö. (1984) *Temel Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*, (3. basım), Ankara: Savaş Yayınevi.
- Parasız, İ (1999) *Modern Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Parkinson, C. Nortchote (1996) *Parkinson Kanunu* (Çev. Ş. Sitebölükbaşı), Ankara: Vadi Yayınları.
- Payashoğlu, A. (1964) *İngilizce-Türkçe İdari İlimler Lügatçesi*, Ankara: İdari İlimler Fakültesi Yayınları.
- Plano, J. C. ve Oltan, R. (1969) *The International Relations Dictionary*, New York: Holt, Rinhert ve Winston.
- Posener, G. (1959) *Dictionary of Egyptian Civilization*, (Translated

- from French by Fernand Haran),. New York: Tudor Publishing Company.
- Raymond, W. J. (1978) *International Dictionary of Politics*, Lawrenceville: Brunwick Publishing Company.
- Reading, H. F. (1976) *A Dictionary of the Social Sciences*, London: Routledge ve Kegan Paul.
- Runes, D. D. (Tarihsiz) *Dictionary of Philosophy: Ancient- Medieval- Modern*, New Jersay: Littlefield, Adams Co.
- Rycroft, C. (1989) *Psikanaliz Sözlüğü*, (Çev. M. S. Kayatekin), İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Saltuk, S. (1990) *Arkeoloji Sözlüğü*, İstanbul: İnkilap Kitabevi.
- Sencer, M. (1981) *Yöntembilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- Şener, O. (1987) *Açıklamalı Ekonomi Sözlüğü*, Ankara: Alkım Kitapçılık Yayıncılık.
- Sezal, İ. (1981) *Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar*, Ankara: Birlik Yayınları.
- Skousen, Mark (2001) *The Making of Modern Economics: The Lives and Ideas of the Great Thinkers*, Armonk, NY: M.E. Sharpe Inc. (Türkçesi: *Modern İktisadın İnşası*, Çev. M. Acar, E. Erdem, M. Toprak, Ankara: Liberte, 2003.)
- Sönmezoğlu, F. (Tarihsiz) *Ansiklopedik Politika Sözlüğü*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Theodorsan, G. A ve Theodorsan, A. G. (1969) *A Modern Dictionary of Sociology*, New York: Barnes ve Noble Books.
- Tortop, N., E.G. İspir ve B. Aykaç (1993) *Yöneyim Bilimi*, Ankara: Yargı Yayınları.
- Turanlı, R. ve İşgüden, T. (1987) *Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü*, Es-kişehir: Bilim Teknik Yaınevi.
- Ülken, H. Z. (1969) *Sosyoloji Sözlüğü*, İstanbul: MEB Basımevi.
- Uludağ, S. (1991) *Tasavvuf Terimleri Tözlüğü*, İstanbul: Marifet Yayınları.
- Ünal, A. (1986) *Ku'an'da Temel Kavramlar*, İstanbul: Beyan Yayınları.
- White, O. (Ed.) (1971) *A Glossary of Behavioral Terminology*, Illinois:

Reserch Press Company.

Wittgenstein, L. (1985) *Tractatus: Logico-philosophicus*. Çev. O. Auroba, İstanbul: B/F/S Yayınları.

Zadrozny, J. T. (1959) *Dictionary of Social Science* Washington: Public Affairs Press.

Ziyalar, A. (1981) *Psikiyatri Lügati*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fak. Psikiyatri Kliniği Vakfı Yay. No:4.



## INDEXS

### A

- Albert O. Hirschman, 10.
- A. F, 38.
- A. Marshall, 68, 409.
- A. C. Pigou, 68.
- A. Director, 101.
- A. Smith, 37, 105, 153, 172, 243, 292.
- A. Hitler, 177, 189.
- A. Maslow, 199.
- Aristo, 27, 280.
- A. Okun, 304.
- A. W. Phillips, 330.
- A. de Jasay, 331.
- A. Comte, 336, 416,
- A. Krueger, 342.
- A. G. Frank, 40.
- A. Laffer, 181.

### B

- Böhm Bawerk, 2.
- B. Rizzi, 66.
- B. Hildebrand, 392.

### C

- C. Menger, 36.
- C. G. Jung, 245.
- C. Darwin, 82, 104, 141, 372.
- C. W. Mills, 126.
- C. N. Parkinson, 327.
- C. Fourler, 419.

### D

- D. Reisman, 248.
- D. Ricardo, 106, 231, 243, 248, 388.
- Daniel Bell, 197.
- D. Nemours, 153.

### E

- E. Durkheim, 22, 276, 309, 375.
- E. Fromm, 156.
- E. Mayo, 207.
- E. A. Shils, 223.

### F

- F. V. Wieser, 37.
- F. Hegel, 101, 102, 185.
- F. Quesnay, 153.
- F. Nietzsche, 186.
- Farabi, 280.
- F. D. Roosevelt, 437.
- F. Engels, 247, 248.

### G

- Gulick, 243, 333.
- G. Marshall, 273.
- G. Myrdal, 256.
- G. Mosca, 126.
- G. Stigler, 101.
- Gresham, 175.
- Gossen, 170.

## H

H. İsa, 7, 189, 279.  
H. H. Gossen, 170, 381.  
Hz. İbrahim, 182.  
Hz, Ali, 183, 383, 385.  
Heckscher, 184.  
Hz. Muhammed, 119, 180, 184,  
186, 210, 255, 349, 382.  
H. Singer, 365.  
H. Leibnestein, 428.  
Henry Ford, 155.

## I

I. Lakatos, 56.  
Illich (I.), 304.

## İ

İ. Haldun, 31, 50, 179, 182.  
İbn Sina, 280.  
İbn Rüşd, 280.

## J

J. Falwell, 140.  
Jeremy Bentham, 52, 147.  
J. M. Keynes, 238.  
J. Robinson, 68.  
J. Carter, 68.  
J. Schumpeter, 88, 438.  
J. B. Say, 355.  
J. S. Mill, 243.  
J. Monroe, 290.  
J. Burnham, 443.  
J. Derrida, 380.  
J. B. Tito, 404.  
J. Proudhon, 419.

## K

K. Lewin, 12.  
K. Marx, 29, 33, 62, 156, 247,  
265, 358.  
K. Arrow, 28.  
Kindi, 280.  
K. Knies, 392.  
K. Bücher, 392.  
K. R. Popper, 56, 393, 430, 431.

## L

L. V. Mises, 37.  
L. Euler, 139.  
L. H. Morgan, 45.  
L. Brejnev, 64.  
L. M. Drago, 110.  
L. Althusser, 132, 336, 358,  
419.  
Lenin, 297.  
L. Peter, 329.

## M

M. Riviere, 153.  
M. Horkheimer, 156.  
Mikhail Gorbachev, 169.  
Muaviye, 183.  
M. Weber, 196, 230, 328, 393,  
427, 434.  
M. Duverger, 242.  
Mao Tse Tung, 271.  
M. Friedman, 288, 326.  
Mancur Olson, 362.  
Menger, 381.  
M. Thatcher, 438.

## N

- N. Machiavelli, 126, 267.
- N. Kaldor, 68.
- N. Thomas, 89.
- N. Chauvin, 385.

## O

- Ohlin, 184.

## P

- P. Sweezy, 126.
- P. Robertson, 140.
- P. Winch, 400.

## R

- R. Giffen, 168.
- R. Descartes, 232.
- R. Malthus, 243, 269.
- R. Commons, 134.
- R. Coase, 71.
- R. Hull, 329.
- R. Dahl, 332.
- R. Prebish, 365.
- R. Solow, 370.
- R. Owen, 419.
- R. Reagan, 209.
- R. Nixon, 444.

## S

- S. Freud, 96, 146, 157, 166, 183, 245, 338.
- S. Paul, 189.
- S. Suhreverdi, 217.
- S. Simon, 419.

## Ş

- Ş. Kocabaş, 175, 183, 197, 275, 287, 323, 359, 393, 396.

## T

- T. Adorno, 156.
- T. Aquinas, 189.
- T. Parsons, 223.
- Taylor, 243.
- T. Hobbes, 260.
- T. S. Kuhn, 56, 57, 305, 324.
- T. Kuran, 3, 4, 54, 352, 401.
- T. Hertz, 369.
- Trotsky, 383.
- T. Veblen, 38, 134.

## U

- Urwick, 243, 333.

## V

- V. I. Lenin, 62, 63, 261.
- V. Pareto, 125, 126, 326.
- Vasil b. Ata, 292.

## W

- W. W. Rostow, 34.
- W. Senior, 243.
- W. Leontief, 261.
- W. Roscher, 392.
- Wilson, 427.
- Walras, 380.